

অকণিৰ মণিৰাম দেৱান

(চমু জীৱনী পুথি)

বিকাশজ্যোতি বৰুৱা

বনলতা

গুৱাহাটী-১ • ডিব্ৰুগড়-১

Akonir Moniram Dewan : A short life sketch of the first Assamese martyr Moniram Dewan, for children, written by *Bikashjyoti Baruah* and Published by *Ananta Hazarika*, on behalf of 'BANALATA', Panbazar, Guwahati-1. First Edition – 2001. Price Rupees Fifteen Only.

প্ৰকাশক : অনন্ত হাজৰিকা
বনলতা
পাণবজাৰ, গুৱাহাটী - ১

মুখ্য কাৰ্যালয় : নতুন বজাৰ
ডিব্ৰুগড় - ১

© লিখকৰদ্বাৰা সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত।

বেটুপাত : স্বৰূপ বিকাশ গোহাঁইবৰুৱা

প্ৰথম সংস্কৰণ : ২০০১ চন।

ISBN-81-7339-295-1

মূল্য : ১৫০০ টকা মাত্ৰ।

ডি.টি.পি. : মাইক্ৰোছফ্ট ডি.টি.পি. চেণ্টাৰ
লখিমী পথ, আৰ. জি. বৰুৱা ৰোড
গুৱাহাটী - ৭৮১০২৪
ফোন আৰু ফেক্স নং - ৪৫৭৭৩৪

মুদ্ৰক : পৃথ্বী প্ৰিণ্টিং ওৱৰ্কছ
১৯/এ, ৰাজা দীনেন্দ্ৰ ষ্ট্ৰীট
কলিকতা - ৯

..... উৎসৰ্গা

— যিজন পুণ্যাশ্ৰম আহানতে সাহিত্যৰ পথাৰখনত
খোজ দিবলৈ ভয়ে ভয়ে ওলাই আহিছিলোঁ,
— যিজন পৰম পুৰুষৰ সন্মানমধ্য পিতৃ ৬ বেণুধৰ শৰ্মাৰ
মহৎ গ্ৰন্থ 'মণিৰাম দেৱান'ৰপৰা
এই শিশু পুথিখনিৰ জুমুঠিটো সংগ্ৰহ কৰিছোঁ,
— যিজন সমাজদায়বদ্ধ ব্যক্তিৰ সাহচৰ্যৰ ছাঁত
যোৱা পাঁচ বছৰে অনেক শিকিছিলোঁ, অনেক বুজিছিলোঁ —
সেইজন চাৰিঙীয়া সন্তান
পৰম পূজনীয় বৰদেউতা অজিতকুমাৰ শৰ্মাৰ
পুণ্য স্মৃতিতে
অকণিৰ মণিৰাম দেৱান
উৎসৰ্গা কৰিলোঁ।

— বিকাশজ্যোতি

কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন

শ্রীযুতা ধীৰেশ্বৰী বৰুৱা, কৰশাময়ী শৰ্মা, মাখন হাজৰিকা, নৰেন বৰুৱা, গণেশ বৰা, অপূৰ্বকুমাৰ শৰ্মা, ড° শ্যামলেন্দু দাস, নীৰেন শৰ্মা, অনন্ত হাজৰিকা, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, অশোককুমাৰ শৰ্মা, শান্তনু কৌশিক বৰুৱা, দিগন্ত নাথ, বিদ্যুৎ কুমাৰ ভূঞা, মধুমিতা হাজৰিকা, সুস্মিতা চক্ৰৱৰ্তী, পিচ্ লহকৰ, পৰিত্ৰ দাস, ভদ্ৰ গোহাঁই, প্ৰদীপ বৰুৱা, প্ৰভাত বৰুৱা, বঞ্জন শৰ্মা, পংকজ বঞ্জন বৰা, অজিত দাস, অৰূপ দাখৰা, আনন্দ বৰা, গুণ ৰাজবংশী, অভিজিৎ শৰ্মা, অমল বৰ্মন, ৰতন ৰাজবংশী, গজেন ভূঞা, নমল বয়, নৰেন দাস, মোহন দাস, ৰজনী দাস, লিটু বৰা, দিপাংকৰ পাল, দীনবন্ধু ভূঞা, নিপেন শইকীয়া, জয়ন্ত হাজৰিকা, লক্ষ্য দাস, বীনা বৰুৱা, মল্লিকা আৰু ময়ূৰী, কাকু আৰু নিকু, উংকা আৰু যুসুৰ।

মা, মিনু মাহী, বিংকিবৌ, বুলিবৌ, ববী, বুলি, জুলি, পংকজ, পিটু, ধুন, বাবু, কংকু, পাকুন, অনুজ, তন্ময়, প্ৰণয়, মুন, ৰশ, মুন্না, ময়ূৰ, চন্দন, জোনাক, ভাইটি, জগন্নাথ আৰু ভনীলৈ।

আগলি পাত

মণিৰাম দেৱান — নামটো শুনিলেই গাটো জিকাৰ খাই উঠে। প্ৰাচীন ঐতিহ্য আৰু ভৱিষ্যৎ অস্তিত্বৰ চিন্তাত মন উত্ৰাবল হয়। বুৰঞ্জীবিদ বেণুধৰ শৰ্মাৰ “মণিৰাম দেৱান” নামৰ গ্ৰন্থখন পঢ়াৰ পিছত এই জিকাৰণিৰ কোব আৰু বাঢ়িল। অসমত স্বাধীনতা আন্দোলনৰ বীজ ৰোপন কৰি অসমীয়া মানুহৰ মনত স্বাধীন চিন্তাৰ উদ্গীৰণ ঘটোৱাত মণিৰাম দেৱানেই পোন প্ৰথম পথ নিৰ্দেশকৰ ভূমিকা পালন কৰিছিল। কিন্তু অসমবাসীয়ে সেই ক্ষণজন্মা বীৰ-পুৰুষগৰাকীক জনাব উপায় আজি তেনেই লোপ পাই আহিব ধৰিছে। স্বৰ্গীয় বেণুধৰ শৰ্মাদেৱৰ একমাত্ৰ পূৰ্ণাঙ্গ জীৱনীখন আৰু নাট্যকাৰ প্ৰবীন ফুকনৰ একমাত্ৰ নাটকখনৰ বাহিৰে মণিৰাম দেৱানৰ বিষয়ে চকুত পৰাকৈ আন কোনো উল্লেখযোগ্য কিতাপ-পত্ৰ দেখা নাযায়। গতিকে এই যুগজয়ী বীৰ-পুৰুষগৰাকীৰ বিষয়ে ওলোৱা গ্ৰন্থৰ অভাৱ-অনুভৱ কৰিয়েই অকণিহঁতৰ উপযোগীকৈ এই পুথিখন যুগতোৱা হৈছে। মূলতঃ অকণিহঁতৰ বাবেই যদিও মণিৰাম দেৱানক জানিবলৈ আগ্ৰহ কৰা প্ৰতিজন পাঠকেই ইয়াৰদ্বাৰা উপকৃত হ'ব বুলি আমাৰ বিশ্বাস। অৱশ্যে বুৰঞ্জীৰ জেং লগা কথাবিলাক কিমান সহজ ৰূপত সকলোৰে বাবে সজাব-পৰাব পাৰিছে তাৰ বিচাৰ সহাদয়ী পাঠক-পাঠিকাসকলৰ।

পুথিখন যুগতোৱাৰ বেলিকা বুৰঞ্জীবিদ বেণুধৰ শৰ্মাদেৱৰ “মণিৰাম দেৱান” গ্ৰন্থৰ বিশেষ সহায় লোৱা হৈছে। তদুপৰি ড° লীলা গগৈদেৱৰো খনচেৰেক গ্ৰন্থ, যোৰহাট নগৰৰ দুশবছৰীয়া জয়ন্তীৰ স্মৃতিগ্ৰন্থ আদিৰো সহায় লৈছোঁ। গতিকে সংশ্লিষ্ট সকলোলৈকে আমাৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জনালোঁ। আমাৰ এই প্ৰচেষ্টাত অনেক দোষ-ভ্ৰুটি বৈ যাব পাৰে। সহাদয়ী পাঠক-পাঠিকাসকলে তেনেবোৰ দোষ-ভ্ৰুটি উনুকিয়াই দিলে পৰৱৰ্তী সংস্কৰণত শুধৰোৱাৰ চেষ্টা কৰিম।

শেষত এই পুথিখন প্ৰকাশৰ দায়িত্ব বহন কৰা অসমৰ স্বনামধন্য প্ৰকাশন সংস্থা “বনলতা”ৰ গৰাকী মাখন হাজৰিকা আৰু অনন্ত হাজৰিকাক অশেষ কৃতজ্ঞতা নিবেদন কৰিলোঁ। লগতে প্ৰকাশনৰ সতীৰ্থ কৰ্মীবৃন্দ, অক্ষৰ বিন্যাস কৰোঁতা মাইক্ৰোছফট ডি.টি.পি. চেণ্টাৰৰ গৰাকী আৰু কৰ্মীসকল তথা ছপাশালৰ সমূহ কৰ্মীলৈও আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ।

সুৱাগপুৰ : বিহাবাৰী

গুৱাহাটী — ৭৮১০০৮

— ইতি

বিকাশজ্যোতি বৰুৱা

সূচীপত্ৰ

পৰিচয় • ১

পূৰ্ব-পুৰুষৰ ইতিবৃত্ত • ৩

অতীতৰ শ্ৰীভূমি চাৰিং • ৭

জন্ম আৰু ল'ৰালি কাল • ৯

মানৱ দিনত পলায়ন • ১৩

ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ সৈতে মণিৰামৰ বন্ধুত্ব • ১৮

পুৰন্দৰ সিংহৰ দিনত মন্ত্ৰী • ২০

মণিৰামৰ কলিকতা যাত্ৰা • ২১

আসাম কোম্পানীৰ দেৱান • ২২

প্ৰথম অসমীয়া চাহ খেতিয়ক • ২৪

অসমবাসীৰ হৈ বৃটিছৰ প্ৰতি অসন্তুষ্টি প্ৰকাশ • ২৪

স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ মহা আয়োজন • ২৭

মণিৰাম দেৱানৰ ফাঁচী • ৩২

দেৱানৰ ব্যক্তিগত জীৱনত এভূমুকি • ৩৪

দেৱান সাহিত্য চৰ্চা আৰু সাংবাদিকতা • ৩৪

মণিৰাম দেৱানৰ গীত • ৩৫

সামৰণি • ৪০

অকণিৰ মণিৰাম দেৱান

পৰিচয়

আমাৰ দেশৰ স্বাধীনতা আন্দোলনৰ প্ৰথম পৰ্যায়ত সদৌ অসমৰ হৈ নেতৃত্ব দিয়া মণিৰাম দত্ত বৰভাগুৰ বৰুৱা বা মণিৰাম দেৱানেই আছিল বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে যুঁজি মৃত্যুবৰণ কৰা প্ৰথম গৰাকী অসমীয়া শ্বহীদ। তদুপৰি এইজনা বীৰ-পুৰুষৰ নামটোৱেই এনে এক বুৰঞ্জীপ্ৰসিদ্ধ খ্যাতিৰ অধিকাৰী যে পাহৰণিৰ ৰাক্ষসীনী অথবা দুৰ্দান্ত কালৰ কুটিল গতিয়েও তেওঁৰ নাম অসম বুৰঞ্জীৰপৰা মচি পেলাব পৰা নাই। অত্যন্ত বুধিয়ক, নিকা মনৰ গৰাকী, দেশপ্ৰেমী মণিৰাম দেৱানে অসমত বৃটিছ শাসনৰ আৰম্ভণিতে বৃটিছৰ আমোলত উচ্চপদস্থ বিষয়া হিচাবে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰি বৃটিছৰপৰাই দেশ শাসনৰ খুতি-নাতি কৌশলবোৰ একনিষ্ঠতাৰে আয়ত্ত কৰি পিছলৈ সেই বৃটিছসকলকে অসমৰপৰা খেদিবলৈ ফন্দী পাতিছিল। বিশ্বাসী সহযোগী পিয়লী বৰুৱা, দুতিৰাম, বাহাদুৰ গাঁওবুঢ়া, ফৰ্মুদ আলি, কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহ আদিৰ সৈতে অসমক বৃটিছ ঔপনিবেশিক শাসকসকলৰ কবলৰপৰা উদ্ধাৰ কৰাৰ মানসেৰে মণিৰাম দেৱানে এক গভীৰ ষড়যন্ত্ৰ তৈয়াৰ কৰিছিল। কিন্তু অসমৰ বাবে চৰম দুৰ্ভাগ্যৰ কথা আছিল যে দেৱান আৰু তেওঁৰ সহযোগীসকলে তৈয়াৰ কৰা ষড়যন্ত্ৰ শহাকণীয়া বৃটিছসকলে গম পোৱাৰ পিছত মণিৰাম দেৱানৰ দেশ উদ্ধাৰৰ সমগ্ৰ অভিযান ব্যৰ্থ হয়। শেষত বিচাৰ হোৱাত বৃটিছ ৰাজশক্তিৰ বিৰুদ্ধে দ্ৰোহ কৰাৰ অপৰাধত দোষী সাব্যস্ত কৰি মণিৰাম দেৱানক তেওঁৰ ঘাই সহযোগী পিয়লী বৰুৱাৰ সৈতে যোৰহাটত ফাঁচী দিয়া হয়।

এইজন সাহসী ব্যক্তিয়ে বৃটিছৰপৰাই শিকি শেষত বৃটিছকে খেদিবলৈ বুদ্ধি পাতিছিল, দেশ শাসনৰ আউল লগা সমস্যা কেতবোৰ যতনাই সমাধান কৰি বৃটিছৰ পৰা শ্ৰদ্ধা-উপহাৰ পাইছিল, কবিতা-প্ৰবন্ধ ৰচনাৰে জাতীয় সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰিছিল, “বুৰঞ্জী বিবেক ৰত্ন” নামৰ ইতিহাস লিখি আমাৰ ঐতিহ্য ৰক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল, “সমাচাৰ দৰ্পণ” নামেৰে কলিকতাৰপৰা প্ৰকাশিত বাতৰি-কাকত এখনৰ সংবাদদাতা হিচাবে অসমত আহোম যুগতে সাংবাদিকতাৰ খুটি পুতিছিল আৰু প্ৰথম অসমীয়া চাহ খেতিয়ক হিচাবে চেনিজান আৰু চিংলৌত চাহ-বাগিচা খুলি অসমীয়া মানুহৰ মাজত চাহ-শিল্পৰ ব্যৱসায় আৰম্ভ কৰিছিল। তদুপৰি পুৰন্দৰ সিংহ আৰু বৃটিছ কোম্পানীৰ অধীনৰ মন্ত্ৰীসভাৰ সবাটোকৈ বুধিয়ক মন্ত্ৰী হিচাবেও দেৱানে ৰজাঘৰীয়া খ্যাতি আৰু সৰ্বসাধাৰণৰ শ্ৰদ্ধা-ভক্তি লাভ কৰিছিল।

মণিৰাম দেৱানৰ নাম ল'লেই আচলতে তেওঁ জন্ম গ্ৰহণ কৰা সময়ৰ অসমৰ এক অন্ধকাৰ যুগ এটাৰ কথাও মনলৈ আহে। যিটো যুগতে ঐতিহ্যমণ্ডিত অসমখনক মানবিলাকে আক্ৰমণ কৰিছিল আৰু এই মানবিলাকক খেদি অসমক বিপদৰপৰা মুক্ত কৰিবলৈ অহা বৃটিছসকলে ৰক্ষকেই ভক্ষক হৈ গোজেই গৈ গজালিৰ ৰূপ লৈ অসমত

থিতাপি লৈছিল। আহোম ৰাজত্বৰ সু-উজ্জ্বল বেলিও এইছোৱা সময়তে চিৰকাললৈ মৰ গৈছিল। তেনে এক সন্ধিক্ষণতে জন্মলাভ কৰি অসমীয়াৰ ঐতিহ্য আৰু অস্তিত্ব ৰক্ষা কৰিবলৈ প্ৰাণপণে যুঁজ দিয়া মণিৰাম দেৱান কেৱল এজন ঐতিহাসিক বীৰেই নহয়, তেওঁ অসমীয়া জাতিৰ জীৱনী শক্তিও। অসমৰ জাতীয় জীৱনৰ ক্ৰমবিকাশৰ সৰ্বপ্ৰথম পথ প্ৰদৰ্শকো মণিৰাম দেৱানেই। কিয়নো অজ্ঞেয় শক্তিশালী বৃটিছ শক্তিৰ সুদৃঢ় শাসন আৰু শোষণৰ বিৰুদ্ধে ছেগ চাই কেনেকৈ মূৰ ডাঙি থিয় হ'ব লাগে, সেই কথাও পিছৰ কালৰ মুক্তি-যুঁজাৰুসকলৰ বাবে মণিৰাম দেৱানেইহে প্ৰতিষ্ঠা কৰি থৈ গৈছিল।

বৃটিছে সজা ফাঁচী-কাঠত মণিৰাম দেৱান মৰি তেওঁৰ প্ৰাণ পঞ্চভূতত মিলি গ'ল। কিন্তু তেওঁৰ স্মৃতি অসমীয়া মানুহৰ মনত ছেগা চোৰোকাকৈ হ'লেও চিৰকাললৈ বৈ গ'ল। মণিৰাম দেৱানৰ স্মৃতিচাৰণ কৰি অসমীয়া মানুহে বহুদিনলৈ বিহুগীত বা বনগীত হিচাবে কিছুমান গীত গাইছিল –

“ছালত মলঙিলে ছালেদৈ কোমোৰা
টেকেলিত মলঙিল লোণ,
দেশত মলঙিলে মণিৰাম দেৱান ঐ
নেকান্দি থাকিব কোন?”

* * *

“বৈ বৈ কান্দিলে চুঙাৰে বাদুলি
বৈ বৈ কান্দিলে জিলি,
বৈ বৈ কান্দিলে লগৰ সমনীয়া
মণিৰামক ফাঁচী দিলে বুলি।”

* * *

“ৰূপৰ ধোঁৱাখোৱাত খালি ঐ মণিৰাম
সোণৰ ধোঁৱাখোৱাত খালি
কিনো ৰজাঘৰত দ্ৰোহ আচৰিলি
ডিঙিত চিপেজৰী ল'লি।” – ইত্যাদি।

এনে এজন স্বদেশপ্ৰেমী অসম সন্তানৰ স্মৃতি সোঁৱৰণ কৰি প্ৰখ্যাত অসমীয়া পণ্ডিত বত্ৰেশ্বৰ মহন্তই ‘জোনাকী’ আলোচনীৰ প্ৰথম বছৰ তৃতীয় সংখ্যাত লিখিছিল –

“মণিৰাম দেৱান আচল ৰাজনীতি বিশাৰদ পুৰুষ আছিল। জাৰ্মানী, ফ্ৰান্স বা বিলাতত থকা হ'লে, এওঁৰ যশ পৃথিৱী ব্যাপ্ত হ'লহেঁতেন।”

কিন্তু পৰিতাপৰ কথা এইজন্য বীৰ পুৰুষক আজি অসমীয়াই পাহৰি পেলাবলৈ ধৰিছে। বুৰঞ্জীবিদ বেণুধৰ শৰ্মাই এখন পূৰ্ণাঙ্গ জীৱনী লিখি, নাট্যকাৰ প্ৰবীণ ফুকনে এখন পূৰ্ণাঙ্গ নাটক লিখি মণিৰাম দেৱানক বীৰ পুৰুষ ৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰি থৈ নোযোৱা হ'লে অসমত তেওঁক সম্পূৰ্ণৰূপে জনাৰ কোনো উপায়েই নাথাকিলহেঁতেন।

পূৰ্ব-পুৰুষৰ ইতিবৃত্ত

মণিৰাম দেৱানৰ পূৰ্ব-পুৰুষৰ আলোচনা-লেখ ল'বলৈ হ'লে আমি অনেক দূৰ-অতীতলৈ উলটি যাব লাগিব। ইংৰাজী ১২২৮ চনত চাওলুং চুকাফাই প্ৰতিষ্ঠা কৰা অসম দেশৰ সীমা আৰু সন্মানৰ শ্ৰীবৃদ্ধি ঘটোৱাত স্বৰ্গদেৱ চুহুংমুং অথবা স্বৰ্গনাৰায়ণ বা দিহিঙ্গিয়া ৰজাৰ অৱদান আছিল অন্যতম। এইজন ৰজাৰ দিনতে অসম দেশৰ সীমাও যথেষ্ট বৃদ্ধি হৈছিল, কেউফালে ধনে-ধানে, মাছে-পুঠিয়ে প্ৰজাৰ মাজত আৰ্থিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশত যথেষ্ট উন্নতি সাধন হৈছিল। চুহুংমুং স্বৰ্গদেৱে চুতীয়া, কছাৰী আৰু কোঁচ ৰাজ্যবোৰ কিছু কিছু অংশ অধিকাৰ কৰি সকলোকে বৃহৎ অসম দেশৰ ভিতৰুৱা কৰিছিল।

সেই সময়ৰ অসমৰ প্ৰধান বৈৰী বঙালহঁতৰ (মোগল) সমুখতো অসমখন যে স্বনিৰ্ভৰশীল আৰু শক্তিশালী দেশ হৈ পৰিছে, সেই কথা জনাই গৌৰৱ কৰাৰ মনেৰেই স্বৰ্গদেৱে খাওন্দ-কটকীক বঙ্গ দেশলৈ পঠাইছিল। ফলত গোটেই ভাৰতবৰ্ষতে অসমৰ দৰে ক্ষুদ্ৰ দেশ এখনৰ গুণ-গৰিমাৰ কথা তেনেই ফাটি-ফুটি গৈছিল। সেই কথা শুনি বঙ্গ দেশৰ নবাবৰ অসমৰ ওপৰত চকু পৰিল। নিচেই কম দিনৰ ভিতৰতে নবাবে অসম দেশ জয় কৰিবৰ নিমিত্তে সেনাপতি হুছেইন শ্বাহক ২৪ হেজাৰ পদাতিক সৈন্য লগত দি অসমলৈ পঠালে। কিন্তু কমতাপুৰ পাৰ হৈ কামৰূপৰ সীমা অতিক্ৰম কৰিব খোজোতেই অসমীয়া সৈন্যই বঙাল সৈন্যক কচুকাটা দিলে। লাজে-অপমানে জৰ্জৰিত হৈ হুছেইন শ্বাহ আৰু তেওঁৰ সৈন্য-সামন্তবিলাকে শেনটোৰ দৰে আহি ফেঁচাটোৰ দৰে উভতি গৈ গৌড়দেশত অসমৰ বিষয়ে প্ৰচাৰ কৰিছিলগৈ যে অসম দেশত অসংখ্য পৰ্বত-পাহাৰ, উঁই হাফলু, ঢাপলিকা, আৰু অনেক বৰনৈ-উপনৈ আদি আছে। সেই দেশলৈ যোৱা যোৱা কামদেৱৰ সৌন্দৰ্যত মুগ্ধ হৈ ঘৰলৈ আৰু ঘূৰি আহিব নোৱাৰে। আবুল ফজলৰ “আইন-ই-আকবৰী” নামৰ প্ৰখ্যাত বুৰঞ্জীখনতো অসমৰ সেই সময়ৰ পৰিস্থিতিৰ কথা এনেদৰেই লিপিবদ্ধ কৰা হৈছিল –

“অসম দেশ বিচিত্ৰ দেশ, দেৱতাৰ লীলাভূমি। অসমীয়াৰ কৰ্মভূমি হিন্দুস্থানীৰ শ্মশানশালী। অসমখন ভূত-প্ৰেতৰ আৱাসভূমি। তাৰ মানুহবোৰে গৰ্ভৱতী তিবোতাৰ পেটৰ পোৱালি ছিৰি-ছিৰি মঙ্গল চায়। তাত কাটি পেলোৱা গছ-ডাল-পাতবোৰৰপৰাই ফুৰুৰীয়া গোন্ধৰ জুলীয়া ৰস ওলাই আৰু তাৰেই একো ঢোক খাই পিয়াহত আতুৰ হোৱা মানুহে পিয়াহ গুচাই, ভাগৰ পলায়। তাৰ ৰজা বৰ অভিমানী, তথাপি তেওঁ প্ৰজাৰ দেহলাও। ৰজা মৰিলে ৰজাৰ লগতে অৰ্ধেক প্ৰজাও মৰিবলৈ ওলায়।”

গতিকে এনে এখন অজ্ঞাত দেশৰ প্ৰজাৰ হেংডাঙৰ লগত বঙ্গৰ তৰোৱালৰ পুনৰবাৰ যুঁজ কৰাই চাবলৈ বঙ্গৰ সেনাপতি তুৰ্বকে উত্তৰ ভাৰতৰ কনৌজ, ভোজপুৰ প্ৰভৃতি

অনেক ঠাইৰপৰাও অসংখ্য চিপাহী আৰু যুদ্ধ বিশাৰদ তথা যুদ্ধৰ বিৱৰণ লিখা পণ্ডিত সংগ্ৰহ কৰি এটা প্ৰকাণ্ড ফৌজ তৈয়াৰ কৰিলে।

সেই সময়ত কনৌজপুৰত এজন ক্ষত্ৰিয়ই বাস কৰিছিল, যাৰ উপৰিপুৰুষসকলে আগেয়ে যুদ্ধ-বিগ্ৰহত প্ৰবল-পৰাক্ৰম দেখুৱাই স্বৰ্গগামী হৈছিল। তেওঁৰ নাম আছিল গৌৰধ্বজ সিংহ। তেওঁৰ দুটি কাণসমনীয়া সহোদৰ আছিল। দুয়ো ৰণলৈ গৈ মৃত্যুবৰণ কৰিছিল। ভাতৃশোকত দুখে-বেজাৰে দিন কটোৱা গৌৰধ্বজে বঙ্গৰ নবাবৰ ৰণলৈ যোৱাৰ আহ্বান শুনি মনৰ দুখত বিদেশতে মৰোঁগৈ বুলি ভাবিয়েই তুৰ্বকৰ সৈন্যদলত যোগ দিলে। তুৰ্বকে সদলবলে অসমত পদাৰ্পণ কৰিলে। কিন্তু অসমীয়া সেনাই তুৰ্বকৰ সেনানীকো কচুকটা দি কৰতোৱা নদীৰ সিপাৰ কৰিলে। অসমীয়া হেংডাঙৰ ওচৰত তিস্তিৰ নোৱাৰি তুৰ্বক বাহিনী ফৰিং-চিটিকা দিয়াত তাৰে অসংখ্য যুঁজাৰু অসমতে যেনি-তেনি বৈ গ'ল। তুৰ্বকৰ লগত অসম দেশত যুঁজ কৰিবলৈ আহি অসমত বৈ যোৱা সৈন্যবিলাকৰ ভিতৰে গৌৰধ্বজো এজন, যিজনেই আমাৰ এই জীৱনীৰ মহান নায়ক মণিৰাম দেৱানৰ উপৰিপুৰুষ বা আদিপুৰুষ।

যুদ্ধজয়ৰ পাছতে নবাবৰ লগত মিত্ৰতা স্থাপন কৰাৰ প্ৰস্তাৱ দি অসমৰ স্বৰ্গদেৱ চুহুংমুঙে বঙ্গদেশলৈ কটকী পঠিয়ালে। সেই কটকীৰ লগতে কনৌজৰপৰা অহা যুঁজাৰু গৌৰধ্বজো নবাবৰ ওচৰলৈ গৈছিল। কটকী আৰু গৌৰধ্বজে গৈ নবাবক অসম ৰজাৰ প্ৰীতি-ভাবৰ কথা জনালত তেওঁ অসমৰ ৰজালৈ সেই প্ৰীতিৰ প্ৰতিদান স্বৰূপে নিজৰ জীয়েককে উপঢৌকন হিচাবে পঠিয়াই দিলে আৰু লগতে পঠিয়ালে অনেক ধন-সোণ, মণি-মৰকত ইত্যাদি। অতবোৰ সা-সম্পত্তিৰে সৈতে গৌড় নবাবৰ দুহিতাকো লাভ কৰি স্বৰ্গদেৱ চুহুংমুং অত্যন্ত আনন্দিত হয়। অপাৰ আনন্দতে কটকী আৰু গৌৰধ্বজক স্বৰ্গদেৱে উপযুক্ত পুৰস্কাৰ দিয়াৰো ব্যৱস্থা কৰিলে।

ৰাজ-অনুগ্ৰহ লাভ কৰি কনৌজৰপৰা অহা গৌৰধ্বজ সিংহই কপিলী নদীৰ দাঁতিত বাৰভূঞাসকলৰ কাষতে বাস কৰিবলৈ আহল-বহল খাত এখনো লাভ কৰিলে। কপিলীৰ পাৰতে তেওঁৰ বিয়া-বাৰু হয় আৰু তাতে তিনিটি পুত্ৰ সন্তানৰো জন্ম হয়, যাৰ ভিতৰত ডাঙৰটিৰ নাম আছিল কমলাকান্ত। কমলাকান্তই অসমৰ বায়ু-পানী তথা সংস্কৃতিৰ লগত জীন যাবলৈ তেওঁৰ সাহসী তথা ধৰ্মনিষ্ঠ দেউতাক গৌৰধ্বজৰপৰা সততে অনুপ্ৰেৰণা পাইছিল। কমলাকান্তৰো সেই ঠাইতে বিয়া-বাৰু হৈ যায় আৰু তেওঁৰ কনমালী নামৰ এটি পুত্ৰ সন্তানৰ জন্ম হয়।

সেই সময়তে নগাঁৱৰ বাৰভূঞাসকলৰ সৈতে আহোম ৰাজশক্তিৰ তীব্ৰ কন্দল লগাত তেওঁবিলাক আহোমৰ প্ৰতাপত তিস্তিৰ নোৱাৰি যেনি পায় তেনি ফৰিং-চিটিকা দিব লগাত পৰিল। কনমালীৰ আদিপুৰুষ গৌৰধ্বজক আহোম ৰজায়েই খাত-পাম দি

কপিলী পাৰত প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ কথা কনমালীয়ে আহোম স্বৰ্গদেৱক জনোৱাত ৰজাই তেওঁক বাৰভূঞাসকলৰ মাজৰপৰা উঠাই নি গড়গাঁৱত থাকিবলৈ দিলেগৈ। গড়গাঁৱত থিতাপি লোৱাৰ পিছত কনমালীৰ পৰিয়ালটোলৈ কিঞ্চিৎ শাস্তি নামি আহে। সেই সময়ত প্ৰজাৰঞ্জক ৰজা স্বৰ্গদেৱ প্ৰতাপসিংহই অসম ৰাজ্য শাসন কৰিছিল। প্ৰজাসকলৰ সকলো প্ৰকাৰ দুখ-দুৰ্গতি নিৰ্মূল কৰি এইজন স্বৰ্গদেৱেও ৰাজ্যৰ চৌদিশে অশেষ জনপ্ৰিয়তা লাভ কৰিছিল। প্ৰজাসকলৰ মাজত অহেতুক বিদ্ৰোহ, অশান্তি আৰু খিয়লা-খিয়লি নতুবা বাহিৰা শত্ৰুৰ আক্ৰমণৰ শংকাও প্ৰতাপসিংহই অনায়াসে নিবাবণ কৰি গোটেই অসমৰ প্ৰবিবেশ আনন্দময় কৰি তুলিছিল। স্বৰ্গদেৱে দেশৰ চুকে-কোণে থকা শত্ৰু জাতিবিলাকৰ ওপৰত চোকা নজৰ ৰাখিবলৈ, তেনে জাতিয়ে বসবাস কৰা ঠাইত আৰু কাষৰীয়া দেশবিলাকৰ সীমাত চাং সাজি দুৱাৰ পতাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। দুৱাৰৰ পৰিচালনাৰ ভাৰ আছিল “দুৱৰা”সকলৰ। এই দুৱাৰসমূহৰ চাঙৰ তত্কাৰধানৰ খতিয়ান ল'বলৈ “দুৱৰা চাংকাকতী” নামেৰে এবিধ বিষয়াও নিয়োগ কৰিছিল। বিশেষকৈ গড়গাঁৱৰ সীমাতে থকা খামতি, চিংফৌ, নগা, আৰু, ডফলা, অঁকা, জয়ন্তীয়া আৰু কছাৰী আদি পৰ্বতীয়া জাতিবিলাকৰ বিদ্ৰোহী কাৰ্যকলাপ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে দুৱৰা চাংকাকতীসকলৰ অধিক প্ৰয়োজন হৈছিল।

গৌৰধ্বজ সিংহৰ ভৱিষ্যৎ বংশধৰ কনমালীৰ নাতিয়েক শ্ৰীৰামক স্বৰ্গদেৱ প্ৰতাপ সিংহই আহোম ৰাজ্যৰ সৰ্বপ্ৰথম দুৱৰা চাংকাকতীৰ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰে। তেওঁ ছমাহ কাল দুৱাৰে দুৱাৰে ঘূৰি দুৱাৰসমূহৰ যাবতীয় খতিয়ান লৈ প্ৰাসত কটাই বাকী ছমাহ আহোম ৰাজভঁৰালৰ হিচাপ-নিকাচ ৰাখিব লাগিছিল। শ্ৰীৰাম চাংকাকতী হৈ থকা অৱস্থাতে মোমাই তামুলী বৰবৰুৱাই আহোম ৰাজ্যৰ প্ৰজাসকলক খেল বন্ধীয়া কৰে অৰ্থাৎ নিৰ্দিষ্ট কাম অনুসৰি আহোমসকলক নিৰ্দিষ্ট গোটত বিভক্ত কৰে আৰু নিৰ্দিষ্ট ঠায়ে ঠায়ে বিভিন্ন খেলবিলাকৰ মাজত শাসনৰ সুবিধাৰ্থে ঠাইবিলাকৰ সুকীয়া সুকীয়া নামকৰণো কৰে। মোমাই তামুলী বৰবৰুৱাৰ শাসন-সংস্কাৰ অনুসৰি শিৱসাগৰৰ চাৰিওত শ্ৰীৰাম চাংকাকতীক থাকিবলৈ দি পোনতে তাত “কাকতীপাৰ” পতা হয়। তেতিয়া চাৰিও আছিল অসম ৰাজ্যৰ দ্যুতি ৰাজধানী। অৰ্থাৎ ৰজাৰ পোৱালি হৈ ওপজা যুৱৰাজসকলক ৰাখিবলৈ এই চাৰিওতে আন এখন ৰাজধানী পতা হৈছিল। চাৰিও ৰজাৰ নামত থকা ছশ-বৰ্গমাইল ঘোৰা বৃহত্তৰ এলেকাতে শ্ৰীৰাম চাংকাকতীক প্ৰতিষ্ঠা কৰি মোমাই তামুলীয়ে পিছত ক্ৰমান্বয়ে টুকৰীয়া, নামতিয়া, গজপুৰীয়া, অভয়পুৰীয়া, খনিকৰ, চমাব, বগিয়া আদি খেলবিলাককো তাত বহুৱাইছিল।

শ্ৰীৰাম চাংকাকতীৰ মৃত্যু হোৱাত তেওঁৰ পুতেক শেন সেই পদতে অভিষিক্ত হ'ল। শেন নামে-কামে সমানেই আছিল শেনৰ এজাত। অসম ৰাজ্যৰ সন্মানীয় চাংকাকতী হৈ শেনে দেউতাকতকৈও দ্বিগুণতৰ ৰাজকাৰ্য সম্পন্ন কৰি স্বৰ্গদেৱৰ অত্যন্ত বিশ্বাসভাজন

হৈ পৰিছিল। স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজ সিংহৰ দিনতে আহোম ৰাজ পৰিয়ালৰ অধীনস্থ চাৰি
ৰাজধানী, লুকী আৰু বকোত থকা ৰজাৰ পোৱালিবিলাকে ৰজাৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰি
ৰাজ্য কাৰ্য সম্পাদনত বাধাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। স্বৰ্গদেৱৰ অনুমতি লৈ শেন চাংকাকতীয়ে
অলপীয়া সৈন্যৰেই সেই বিদ্ৰোহীসকলক দমন কৰি ৰাজ্যত শান্তি স্থাপন কৰিছিল।

মণিৰাম দেৱানৰ পূৰ্ব পুৰুষসকল

(১) আদি পুৰুষ গৌৰধ্বজ সিংহ

(২) কমলাকান্ত	হৰিচৰণ	হৰিকান্ত
↓		
(৩) কনমালী		
↓		
(৪) নাম জনা নাযায়		
↓		
(৫) শ্ৰীৰাম বৰকাকতী		
↓		
(৬) শেন বৰকাকতী		
↓		
(৭) কৰুণা		
↓		
(৮) গোৱৰ্ধন		
↓		
(৯) ফেদেলা		
↓		
(১০) বিকো		
↓		
(১১) ৰামদত্ত (ভাৰ্যা-কৌশল্যা)		
↓		
(১২) মণিৰাম দেৱান		

স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজ সিংহৰ দিনতে শেনৰ মৃত্যু হোৱাত, তেওঁৰ পুতেক কৰুণা
চাংকাকতী হয়। এইদৰে ক্ৰমান্বয়ে কৰুণাৰ পুতেক গোৱৰ্ধন, গোৱৰ্ধনৰ পুতেক ফেদেলা,
ফেদেলাৰ পুতেক বিকো অসম ৰাজ্যৰ সন্মানীয় চাংকাকতী হৈছিল।

বিকো চাংকাকতীৰ পুতেক হ'ল ৰামদত্ত। স্বৰ্গদেৱ কমলেশ্বৰ সিংহৰ দিনত ৰামদত্তই
দোলাকাষৰীয়া বৰুৱাৰ বিষয়-বাব পায়। মাজুলীৰ বিখ্যাত লহকৰ-ভূঞা পৰিয়ালৰ কন্যা
কৌশল্যাৰ সৈতে ৰামদত্তৰ শুভ পৰিণয় হৈছিল। কমলেশ্বৰ সিংহৰ পিছত পুৰন্দৰ সিংহৰ
দিনতো তেওঁ দোলাকাষৰীয়া বৰুৱাৰ বাবকে পাইছিল, মানব দিনত স্বৰ্গদেৱ পুৰন্দৰ সিংহ

চিলমাৰীলৈ পলায় যাওঁতে ৰামদত্তও ল'ৰা-তিৰোতা লগত লৈ স্বৰ্গদেৱৰ লগতে পলায়
যায়। আকৌ বৃটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে মান খেদি ইয়াণ্ডাবু সন্ধি কৰাৰ পিছত স্বৰ্গদেৱ
পুৰন্দৰ সিংহৰ ৰাজসভাত ৰামদত্তই বৰকাকতীৰ বিষয়-বাব পাইছিল। ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ
সৈতে হোৱা সন্ধি অনুসৰি অসম দেশৰ ৰজাই কোম্পানীক দেশ বক্ষা কৰি দিয়াৰ অজুহাতত
তিনি লাখ টকা দিব লাগিছিল। যাক “লাল বন্দী” ব্যৱস্থা বুলি কোৱা হৈছিল। এই ব্যৱস্থা
মানি নোলোৱাৰ বাবে কোম্পানীয়ে প্ৰথম অৱস্থাত অসম ৰাজ্যৰ ৰাজত্ব আহোম ৰাজ
পৰিয়ালৰপৰা কাঢ়ি নিজৰ হাতলৈ নিছিল। সেই সময়তো পটু ৰাজনীতিবিদ ৰামদত্তক বৃটিছে
কেৱল বৰকাকতী পদবীতে নেৰাখি, মাটিৰ নতুন বন্দোৱস্তী কৰিবলৈ ৰংপুৰ জিলাৰ মাটিৰ
পিয়ল কৰাৰ গুৰু দায়িত্বও অৰ্পণ কৰিছিল। তেতিয়া ডেভিদ স্কট, কৰ্ণেল ৰিচাৰ্ডছ, কেপ্তেইন
নৌভিল প্ৰভৃতি প্ৰশাসকসকলে ৰামদত্তক সততে সন্মান কৰি চলিছিল আৰু আহোম ৰজাৰ
ৰাজহ-নীতি সম্পৰ্কে এওঁৰপৰা বিশেষ সহায় আদায় কৰি লৈছিল। ১৮৩৩ চনৰপৰা ১৮৩৯
চনলৈকে পুৰন্দৰ সিংহই বছৰি ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীক টকা দি দি অশেষ কষ্টেৰে ৰাজ্য
শাসন কৰিছিল। ৰামদত্তই সেইবাৰ পুৰন্দৰ সিংহৰ ৰাজসভাত দোলাকাষৰীয়া বৰুৱাৰ বিষয়-
বাব লাভ কৰিছিল। ১৮৩৯ চনত ৰংপুৰ সমিতিতে সমগ্ৰ উজনি অসম যেতিয়া বৃটিছৰ খাছ
দখললৈ যায় তাৰ পিছতো কেপ্তেইন ব্ৰডী চাহাবে ৰামদত্তক কোৱঁৰপুৰ, বাণেশ্বৰ আৰু থাওৰা
মৌজাৰ মৌজাদাৰ পাতিছিল। ১৮৪৮ চনত মৃত্যুবৰণ কৰা এইজন সুদক্ষ ৰাজনীতিবিদৰ
ওঁৰসতে কৌশল্যা বৰুৱানীৰ গৰ্ভত মণিৰাম দেৱানৰ জন্ম হৈছিল।

অতীতৰ শ্ৰীভূমি চাৰি

স্বৰ্গদেৱ প্ৰতাপ সিংহৰ ৰাজত্বকালত সুদক্ষ ৰাজনীতিবিদ ৰামদত্তই মোমাই তামুলী
বৰবৰুৱাই প্ৰতিষ্ঠা কৰা ঐতিহ্যমণ্ডিত চাৰি এখন বুৰঞ্জীপ্ৰসিদ্ধ আৰু বীৰপুত্ৰ প্ৰসবিনী
স্থান। অসম ৰাজ্যৰ দ্যুতি ৰাজধানী হিচাবে প্ৰসিদ্ধ এই ঠাইখন একালত সটাকৈয়ে
গুনোতে ভোল যোৱা, কয় মানে ওৰ নপৰা এখন শ্ৰীভূমি আছিল। আজি-কালিও চাৰিওৰ
পাঁচ-ছয় মাইল মান ব্যাসাৰ্ধৰ এলেকা এটাৰে মেৰ খাই থকা প্ৰসিদ্ধ গাঁওবোৰৰ
নামবিলাকেই সূচায় যে একালত এই ঠাই ৰাজধানী গড়গাঁৱৰ সোঁবাছ স্বৰূপ আছিল।
আহোম ৰাজ্যৰ ঘাই ধৰণীও আছিল এই চাৰিওঁই। কিয়নো ৰজাৰ পৰিয়ালত জন্মগ্ৰহণ
কৰা যুৱৰাজসকলক এই ঠাইতে স-সন্মানে ৰাখি ৰাজকাৰ্যৰ যাৱতীয় প্ৰশিক্ষণ দিয়া
হৈছিল। সেই অৰ্থত চাৰিওঁত পতা দ্যুতি ৰাজধানীৰ ডেকা ৰজাজনক বোলা হৈছিল
চাৰিওঁীয়া ৰজা। এই ৰাজধানীৰ কাষে-পাৰে পতা বিভিন্ন খেলৰ সুকীয়া সুকীয়া
গাঁওবিলাকত আহোম ৰাজ্য প্ৰশাসনৰ সৈতে জড়িত মুখা-ফুটা বৰমুৰীয়া ডা-
ডাঙৰীয়াসকলৰ উপৰিও নিচেই সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ পাইকসকলেও বসবাস কৰিছিল।

কাকতী, দুৱৰা, চলিহা, বৰুৱা, ফুকন, ৰাজগুৰু গোহাঁই আদি উচ্চ বিষয় ভোগী পৰিয়ালবোৰৰ নিৰ্দিষ্ট গাঁৱৰ উপৰিও ইয়াত ৰজা ঘৰৰ সম্পদ তথা লাম-লাকটু যোগনিয়াৰসকল, যেনে — ধেনুচোঁচা, কাঁড়চোৱা, মহছাল, খনিকৰ, কাটনি, চমাৰ, দুলাীয়া আদি পাইকৰ গাঁওবোৰ অৱস্থিত। চাৰিং নামৰ এটি সূতি বা জানক কেন্দ্ৰ কৰি তাৰ চাৰিওফালে মোমাই তামুলী বৰবৰুৱাই এই গাঁওবোৰ পাতিছিল।

মণিৰাম দেৱানৰ পূৰ্বপুৰুষ শ্ৰীৰাম দুৱৰা চাংকাকতীক সৰ্বপ্ৰথমেই আনি এই ঠাইত থাপি পোনতে কাকতীপাৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল। সেই গুণে যুগপুৰুষ মণিৰাম দেৱানৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিলে চাৰিং নামৰ ঠাইখনৰ ভূমিকাও উল্লেখ কৰিব লাগিবই। আহোম ৰাজত্বৰ বেলিমাৰ যোৱাৰ সময়তো এই ঠাইখনৰ মানুহে স্বৰ্গদেৱ চন্দ্ৰকান্ত সিংহৰ বাবে নিজৰ জীৱন দিবলৈ পণ কৰি ওলাই আহিছিল। সেইদৰে ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলনতো চাৰিঙৰ অখ্যাত, অশিক্ষিত গাঁৱলীয়া মানুহখিনিয়ে গান্ধী ভলন্টিয়াৰ হৈ দেশোদ্ধাৰ কৰিবলৈ আগবাঢ়ি অহাৰ কথা বুৰঞ্জীবিদ বেণুধৰ শৰ্মাৰ সাহিত্য একাডেমী বটী বিজয়ী গ্ৰন্থ “কংগ্ৰেছৰ কাচিয়লি ব’দত” খনত আদ্যোপান্তে উল্লেখ আছে।

বৰ্তমান শিৱসাগৰ জিলাৰ অধীনস্থ চাৰিঙৰ মাজেদি পাৰ হৈ গৈছে বুৰঞ্জীপ্ৰসিদ্ধ নগা-আলি। এই আলি নামদাঙৰ শিলৰ সাকোঁৰপৰা ধোদৰ আলিলৈকে বিয়পি আছে। ৰংপুৰ অথবা গড়গাঁৱৰপৰা তাহানি নগা পাহাৰলৈ যাব লগা হ’লে এই নগা আলিয়েদিয়েই আমগুৰি-পেঙেৰা হৈ যাব লাগিছিল। অতীতত নগা আৰু অসমীয়া — উভয়েৰে মাজত এই নগা আলিয়েই আছিল সমন্বয়ৰ একমাত্ৰ সেতু স্বৰূপ।

চক্ৰধ্বজ সিংহ স্বৰ্গদেৱে প্ৰথমবাৰ ৰণত হাৰি মোগলহৰ্ত্তৰ সৈতে কৰতলীয়া হৈ মিত্ৰতা কৰিবলৈ ওলোৱাত চাৰিঙীয়া ডেকাৰজাই “বঙালৰ অধীন হোৱাতকৈ মৰণেসে শ্ৰেষ্ঠ” বুলি বজ্জকঠোৰ নিনাদ কৰি যুদ্ধজয় কৰিছিল। এনে গৌৰৱৰ অধিকাৰী চাৰিঙৰ প্ৰসিদ্ধ পৰিয়ালতে ভৱিষ্যতত জন্ম হৈছিল কুলধৰ চলিহাৰ দৰে সুৱাগী পুৰুষৰ। যিজনে তৰুণৰাম ফুকন, নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈৰ সৈতে ত্ৰিমূৰ্তি হৈ অসমত স্বাধীনতা আন্দোলন সাফল্যমণ্ডিত কৰিছিল। অসম বিখ্যাত হাতী চিকাৰী ৰাধাকান্ত ফুকনে হালে হালে হাতী সাঙুৰি খ্যাতি আৰ্জিছিল। অসম সাহিত্য সভাৰ পাঁচগৰাকী সভাপতি জন্ম দিও চাৰিং ধন্য হৈছিল। তেওঁলোক হ’ল — নীলমণি ফুকন, পদ্মধৰ চলিহা, যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰা, নকুল চন্দ্ৰ ভূঞা আৰু বেণুধৰ শৰ্মা। তেওঁলোকৰ পাছতো অনেকে চাৰিঙৰ খ্যাতিসম্পন্ন অস্তিত্ব বৰ্তাই ৰাখিবলৈ যত্ন কৰি আহিছিল। তেওঁবিলাকৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য হ’ল অধ্যাপক অজিতকুমাৰ শৰ্মা, যাদৱ চলিহা, মাধৱ চলিহা, ড° সিদ্ধেশ্বৰ শইকীয়া, ড° সৰ্বেশ্বৰ ৰাজগুৰু, সাংবাদিক লিখেশ্বৰ বৰকাকতী, সূৰ্যকান্ত খনিকৰ, বিনোদ খনিকৰ, চন্দ্ৰকমল হাজৰিকা, পূৰ্ণকান্ত নাথ, ডিব্ৰুগড়ৰ চলিহা, ড° শৰৎ ফুকন, প্ৰবীন কাকতি, ড° পদ্মলোচন হাজৰিকা, বৰ্ণালী বৰুৱা, ৰবুল খনিকৰ, দীপ্তকণ্ঠী গায়ক মহেন্দ্ৰ হাজৰিকা আদি।

কিন্তু কথা শুনি তল যাব লগা, নাম ল’লেই গা সাতখন-আঠখন কৰা চাৰিঙলৈ বৃটিছ ৰাজত্বৰ আৰম্ভনিতো এদিন অন্ধকাৰ নামি আহিছিল। বৃটিছৰ প্ৰকোপতে সমগ্ৰ দেশৰ লগতে চাৰিং সূতিৰ গতিও স্তব্ধ হৈ গৈছিল — যিছোৱা সময়তেই জন্মগ্ৰহণ কৰিছিল যুগপুৰুষ মণিৰাম দেৱানে।

জন্ম আৰু ল’ৰালি কাল

১৭২৮ শকৰ ১৩ বহাগত (১৮০৬ চনৰ ২৭ এপ্ৰিলত) বুৰঞ্জীপ্ৰসিদ্ধ চাৰিঙত মণিৰাম দেৱানৰ জন্ম হৈছিল। সেই সময়ত অসমৰ ৰাজপাটত স্বৰ্গদেৱ কমলেশ্বৰ সিংহই আৰোহন কৰি তেওঁৰ মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁইৰ সহযোগত ৰাজ্য শাসন কৰিছিল। কমলেশ্বৰ সিংহই ৰাজত্বৰ হাতত লোৱাৰ আগে-পাছে মোৱামৰীয়াসকলে আন্দোলন কৰাৰ বাবে গোটেই অসম জুৰি এক ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক অচলাবস্থা হৈ দেখা দিছিল। যাৰ ফলত খোৱা বস্তু-বাহানিৰপৰা আদি কৰি সকলো বস্তুৰে জুই-চাই দাম হৈছিল। ৰজাঘৰ-প্ৰজাঘৰ উভয়তে সমানে বহুত ঘাটি হৈছিল। তেতিয়াই ৰংপুৰৰপৰা ৰাজধানী তুলি আনি যোৰহাটত নগৰ পাতি নতুনকৈ ৰাজধানী সজা হৈছিল। অসমত তেতিয়াই ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে ৰপ্তানী কৰা বন্দুক, বাৰুদ আৰু গুলীৰো প্ৰচলন হৈছিল। আহোমসকলৰ মাজত যুদ্ধ প্ৰণালী, যুদ্ধৰ আহিলা-পাতি আৰু লগতে ৰাজ্য শাসনৰ নীতি-নিয়মো সলনি হৈছিল। দেশত এনেবোৰ ঘটনাৰ সোঁত বলি থাকোতেই চাৰিঙত ৰামদত্ত আৰু কৌশল্যাৰ ঘৰত মণিৰাম দেৱানৰ জন্ম হৈছিল।

‘মণিৰামৰ জন্মৰ লগে লগে তেওঁৰ দেউতাক ৰামদত্তৰ আৰ্থিক অৱস্থাৰ উন্নতি হয় আৰু ৰজা কমলেশ্বৰ সিংহৰ কৃপা-অনুগ্ৰহ লাভ কৰি তেখেতে দোলাকাষৰীয়া বৰুৱাৰ বিষয়-বাব পায়। ঘৰত সন্তান জন্ম হোৱাৰ মুহূৰ্ততে ওচৰৰ গাঁৱে-ভূঞা থকা ডা-ডাঙৰীয়া, চমুৱা-চমাৰ সকলোকে মাছ দান কৰি ৰামদত্ত বৰুৱাই নৱজাতকৰ সোৱৰণী কৰাইছিল। সোৱৰণী মতেই নৱজাতকৰ নাম মণিৰাম থোৱা হৈছিল আৰু তাৰ পিছত জন্মৰপৰা অষ্টম মাহত মহা সমাৰোহেৰে অন্তপ্ৰাসন আদিও পতা হৈছিল।

যি লাই বাঢ়ে তাৰ দুপাততে চিন। মণিৰাম দেৱানৰ ক্ষেত্ৰতো সেয়ে হৈছিল। ভৱিষ্যতে যে মণিৰাম বংশ-পৰিয়াল তথা দেশৰ নাম ৰাখোঁতা হ’বগৈ, সেই কথা পানী কেঁচুৱা হৈ থকা অৱস্থাৰ আদব-কায়দা, হাইন-কান্দোন, উঠন-বহন আৰু ভাৱ-ভঙ্গীৰ পৰাই গম ধৰিব পৰা গৈছিল। ল’ৰাক চাবলৈ যোৱা যিকোনো প্ৰকাৰ মানুহ ওচৰ চাপিলেই খোলোকা স্বাস্থ্যৰ মণিৰামে নেকান্দি হাঁহিছিল। কোনোবাই দাং-কোলাকৈ ল’লে চকু পিৰিকাই লওঁতাজনক যেন কিবা কিবি সুধিছিল, ধায়ে আলপৈচান ধৰোতে লেতেৰা কাপোৰ কানিত পেলাই থলে কান্দিছিল। আকৌ ভোক-পিয়াহ লাগিলে গগণ ফালি কোহঁক-কেহঁক কৈ কন্দাৰ বিপৰীতে মাথোন হাত-ভৰিহে আছাৰিছিল। এনে ধৰণৰ

গাভীৰ্যতা মণিৰামৰ চৰিত্ৰত কেঁচুৰা কালৰেপৰা ধৰা পৰিছিল।

কেঁচুৰা কাল অতিক্ৰম কৰি মণিৰামে যেতিয়া চালুকীয়া অৱস্থা পাইছিল, তেতিয়া লগৰীয়া-সমনীয়াহঁতৰ সৈতে কথা-বাৰ্তা পাঠোঁতে, চলন-ফুৰণ কৰোঁতে সুকীয়া প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দিছিল। গাঁৱৰ আনবোৰ ল'ৰা যেতিয়া ধেমালী খেলিবলৈ ওলাই যায়, মণিৰামে আকৌ ধেমালী বাদ দি পঢ়া-শুনা কৰিবলৈহে যায়। তথাপিও মণিৰাম দুষ্ট আছিল। কিন্তু তেওঁৰ দুষ্টালিবোৰ আছিল অলপ বেলেগ ধৰণৰ।

সৰুতে মণিৰামহঁতৰ ঘৰত এজন কমলাবৰীয়া ভকত আছিল। তেওঁ আছিল কুকুৰী-কণা। দিনতো দেখে, ৰাতিও দেখে; কিন্তু সন্ধ্যা বেলিকা একোকে নেদেখে। ভকতৰ স্বভাৱটো হ'লে বৰ চিক-চাক, গাত মল-কোঁহ অকণো লাগিবলৈ নিদিয়। সেই দেখি তেওঁক সকলোৱে “মোহাৰি সুঙা” বুলিছিল। ল'ৰাহঁতে তেওঁক জোকাই তেওঁৰ মুখৰ পৰা এজাউৰি গালি খাবলৈ বৰ ভাল পাইছিল। পুৱাতেই এমুঠি ভাত খাই ভকত দিনটোলৈ ওলাই যায় আৰু সন্ধ্যা লগাৰ আগে আগে আহি আকৌ ঘৰ সোমায়হি। তেওঁ ওলাই যোৱাৰ পিছতে সাগৰ দুষ্ট মণিৰামে কলহ দুটামান আনি, মনে মনে ভকতৰ বিছনাত কাপোৰেৰে ঢাকি শুৱাই থয়। সন্ধ্যা ভকতে খেপিয়াই জেপিয়াই যেতিয়া বিছনাখন পায়গৈ, তেতিয়া মানুহ এটাৰ দৰে কাপোৰ কানি দি শুৱাই থোৱা কলহবোৰ দেখে। সেয়েহে তেওঁৰ বিছনাত কোনোবা ডাইনী শুই আছে বুলি ভাবি হাতৰ লাখুটিডালেৰে বিছনাত হুটুৰ-হাটাৰকৈ ঠুকিল কেতবোৰ সোধায়। ঠুকিলৰ কোবত কলহ ভাগি চুৰমাৰ হয়। ভকতৰ অৱস্থা দেখি আনবোৰে হাঁহে। কিন্তু দুষ্ট মণিৰামে সাগৰৰ দৰেই শান্ত হৈ গভীৰ সুবেৰে প্ৰশ্ন কৰেহি — “বোলো, আঁতৈ! এয়া কি হ'ল!” আঁতৈয়েনো কিতো ক'ব? খঙৰ ভকত শুৱাল-গালি কিছুমান বলকে, তাকে দেখি ল'ৰাহঁতে লুকাই লুকাই হাঁহে। এনেদৰে দুষ্টালি কৰি মণিৰামে ভকতক যিমানে আমনি কৰিছিল, তাতকৈ আলপৈচান ধৰি বেছি সন্তোষ লাভিছিল। আঁতৈক সিধা-পাতি দি শুশ্ৰূষা কৰি মণিৰামে তেওঁৰপৰা অনেক শিকিবলগীয়া কথা শিকি-বুজি লৈছিল।

মণিৰামৰ এটা চকু কেঁৰা আছিল। লগৰ সমনীয়াহঁতে সেইটোকে লৈ তেওঁক খুব জোকাইছিল। পিছে গহীন মণিৰামে সেই কথাত খং-ৰাগ নকৰিছিল। ওলোটাই জোকোৱা লগৰীয়াহঁতক — ভগৱানে যাক যেনেকৈ সজিছে, সেই কথাকে লৈ জোকাব নাপাই — বুলি সমিধানহে দিছিল। গহীন-গভীৰ মণিৰামে সৰুৰেপৰা যিটো কাম কৰিম বুলিছিল, সেইটো জান-প্ৰাণ দি হ'লেও কৰিহে এৰিছিল। এনে এক আঁকোৰ-গোজ স্বভাৱৰ কথা সকলোৱে জানিছিল বাবেই এলা-পেচা কথাত মণিৰামৰ খং তুলিবলৈও সকলোৱে সমীহ কৰিছিল। মণিৰামৰ দেউতাক দোলাকাষৰীয়া বৰুৱা হৈ থাকোঁতে ফিৰিঙতিৰপৰাই খাণ্ডৰ দাহ হোৱাদি এবাৰ এটা ডাঙৰ ঘটনা ঘটিছিল। ঘটনাটো আছিল এনে ধৰণৰ —

বিহুৰে-সবাহে বা আজৰি পৰত কেতিয়াবা মণিৰামহঁতে লগৰ বন্ধু-বান্ধৱৰ সৈতে

মিলি সাধাৰণতে ৰজা-মন্ত্ৰী, চোৰ-চাওদাং খেলিছিল। এনেকৈয়ে এদিন সেই খেল খেলোতে মণিৰামৰ হাতত চোৰৰ কড়ি পৰিল — অৰ্থাৎ মণিৰাম ‘চোৰ’ হ'ল আৰু সিদ্ধুৰাম নামৰ এটা ল'ৰা ‘ৰজা’ হ'ল। এই সিদ্ধুৰাম আৰু মণিৰামৰ মাজত আগৰেপৰা কাজিয়া আছিল। সেয়েহে চোৰধৰা টেকেলাই যেতিয়া খেলৰ নিয়ম অনুসৰি ‘চোৰ’ মণিৰামক ‘ৰজা’ৰ হাতত গটালেগৈ। তেতিয়া ‘চোৰে’ ৰজাক সেই খেলৰ নিয়মমতেই ‘দয়ালু স্বৰ্গদেৱে বন্দীক এইবাৰলৈ ক্ষমা কৰক’ বুলি সেৱা জনাই এষাৰ কথা ক'ব লগা হ'ল। কিন্তু ‘চাওদাঙে’ নানা প্ৰকাৰে চেষ্টা কৰিও ‘চোৰ’ মণিৰামৰ মুখেৰে ‘ৰজা’ সিদ্ধুৰামৰ আগত সেইষাৰ কথা কোনোপধ্যেই কোৱাব নোৱাৰিলে। সভাৰ পাৰিষদবৰ্গই চোৰৰ চুৰি কাৰ্যৰ বিচাৰ স্থগিত ৰাখি ৰজাক সেৱা কৰি কথা নোকোৱা বিষয়টোৰহে বিচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। নতুন বিচাৰ মতে ‘চোৰ’ মণিৰামৰ পিঠিত পাঁচটা ঠুকিল আৰু গলধনত সাতটা কপৌ-চেলোৱা দিবলৈ আদেশ দিয়া হ'ল। ‘চাওদাঙে’ লগে লগে মণিৰামক সেই শাস্তি দিলে আৰু তাৰ পিছত চুৰি কাৰ্যৰ বিচাৰ হ'ল। বিচাৰত ‘ৰজা’ই মণিৰামৰ টিকা চোঁচৰাবলৈ কঠোৰ হুকুম জাৰি কৰিলে। হুকুম অনুসৰি মণিৰামৰ টিকাও চোঁচৰোৱা হ'ল। অনেক শাস্তি পোৱাৰ পিছত ৰঙা-ছিঙা পৰি মণিৰামে গহীনাই মাত লগালে — “ব'পিছে, মই বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়া হৈ লওঁ, তহঁতৰ এই শাস্তিৰ পোটক মই তুলিহে ছাৰিম।”

এই কথাষাৰেই ক্ষন্তেকৰ ভিতৰতে ল'ৰা-ধেমালি গুচি বৰ-ধেমালি হ'লগৈ। ইকাণ-সিকাণকৈ কথাষাৰ গৈ আহোম ৰাজ্যৰ আচলজনা ৰাজমন্ত্ৰী বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়াৰ কাণত পৰিলগৈ। বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়াই তৎক্ষণাৎ মণিৰামৰ দেউতাক ৰামদত্ত দোলাকাষৰীয়া বৰুৱাক মতাই আনি সুধিলে — “ল'ৰাই পানী পেলালে বৰ পিছলি পৰে নে নপৰে?”

ৰামদত্তই প্ৰশ্নটোৰ আঁৰত লুকাই থকা আচল কথাটোৰ বিষয়ে সমূলি জনা নাছিল। সেয়েহে আগ-পাছ একো চিন্তা নকৰাকৈয়ে একে আষাৰতে ক'লে — “পৰে”।

বুঢ়াগোঁহাইৰ খং একোপ চৰিল। তেওঁ তেতিয়া সমিধান দিলে — “তেন্তে তোমাৰ ল'ৰাৰ নিমিত্তে তুমি আজি ৰাজদ্রোহৰ অপৰাধত পৰিছা। তোমাৰ ল'ৰাই হেনো মোক ভাঙি এই দেশৰ ৰাজমন্ত্ৰী হ'ব খুজিছে। কাকতীৰ ঘৰৰ এটা সামান্য ল'ৰা হৈ তাৰ ইমান সাহ?”

বুঢ়াগোঁহাইৰ কথাত মণিৰামৰ দেউতাকৰ চুলিৰ আগেদি জীৱ উৰি গ'ল। আন পাৰিষদসকলে যেতিয়া মণিৰাম-সিদ্ধুৰামহঁতে ৰজা-মন্ত্ৰী, চোৰ-চাওদাং খেলোতে মণিৰামে কোৱা কথাষাৰৰ বিষয়ে ক'লে, তেতিয়া আচল কথাটো গম পাই ৰামদত্তই মৰণত শৰণ দি মাত লগালে — “বন্দীও দেউতাৰে, ল'ৰাও দেউতাৰে; ইচ্ছা কৰিলে মাৰিবও পাৰে বা ইচ্ছা কৰিলে তাৰিবও পাৰে। কিন্তু দেউতাই মন কৰিব লাগে যে চিকাক মাৰিলে হাতহে গোন্ধায়।”

ৰাজ চ'ৰাৰ আন আন বিষয়াসকলে যেনিবা কথাটো ল'ৰা-ধেমালিৰ লগতহে জড়িত

বুলি পাতলাই দি ৰামদত্তক ৰাজদ্রোহ অপৰাধৰপৰা সেইবাৰলৈ মুক্তি দিয়ালে। তথাপি বুঢ়াগোঁহাইৰ মনত আশংকা থাকি গ'ল আৰু সেইবাবে সমজুৰাসকলৰ মাজতে কোৱা এষাৰ কথাই আন আন বিষয়াসকলৰ লগতে মণিৰামৰ দেউতাক ৰামদত্তকো চিন্তাত পেলালে। বুঢ়াগোঁহায়ে কোৱা সেই কথাষাৰ আছিল – “মণিৰাম এতিয়া সৰু ল'ৰা, ওঁঠ চেপিলে গাখীৰো ওলাব পাৰে। এতিয়াই সি মোলৈকে হুমিয়াইছে; আগলৈ বা কি কৰে?”

এইদৰে শৈশৱ কালতেই আহোম ৰাজসভাৰ ৰাজমন্ত্ৰীৰ চকুত আচৰিত শিশুৰূপে পৰিগণিত হোৱা মণিৰাম এটা সৰু ল'ৰা আছিল যদিও ল'ৰালিৰ কোনো চিন তেওঁৰ চৰিত্ৰত নাছিল। কিয়নো আনৰ লগত কাজিয়া-পেচাল লাগিলেও তেওঁ কাৰো অনিষ্ট নকৰিছিল। চঞ্চলতা আছিল যদিও উতনুৱা নাছিল। বাঘ-গৰু, হৈ-গুড়ু, কচুগুটি, ঢোপ, লুকাভাকু, টাংগুটি, ভটাগুটি প্ৰভৃতি খেলোতেও মণিৰামে সাগৰৰ দৰেই গহীনতা ভৰা দুষ্টালিহে কৰিছিল। বাঘ-গৰু আৰু হৈ-গুড়ু খেলোতে মুখেৰে হৈ হৈ দি ‘গৰু’ৰ দলত থকা লগৰীয়াহঁতক মাৰোতে, কচুগুটি খেলোতে নিয়ম অনুসৰি মাইকী পোৱালিৰ খলী বাচি উলিয়াই বিপৰীত দলৰ গুটি খাওঁতে, ঢোপ খেলোতে বিপক্ষ দলৰপৰা কৌশলেৰে সৈতে ঢোপটো কাঢ়োতে, আকৌ লুকাভাকুত লুকাই থকা খেলুৱৈবিলাকক বিচাৰি উলিয়াওতে মণিৰামে ছল, বল আৰু কৌশলৰো প্ৰয়োগ কৰিছিল। মুঠতে যিকোনো প্ৰকাৰে সকলো খেলতে জয়লাভ কৰাটোৱেই আছিল তেওঁৰ প্ৰধান লক্ষ্য। ফলত মণিৰাম বহুতৰ মনতে হৈ পৰিছিল – এটা অঘাইটং বালক।

সৰুৰেপৰা মণিৰাম অত্যন্ত খটখটীয়া স্বভাৱৰ আছিল। অৰ্থাৎ আনে যিকোনো কথা সুধিলেই তেওঁ পাৰক নোৱাৰক তাৰ দিহাদিহি জবাব দিছিল। আকৌ আনে দুষাৰ ক'লে তেওঁ এষাৰেৰেই সামৰি থ'ব জনা বুদ্ধিৰ গৰাকীও আছিল। দেউতাক ৰামদত্ত দোলাকাষৰীয়া বৰুৱাই যেতিয়া ৰাজমন্ত্ৰী বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়াৰ মুখেৰে মণিৰামৰ অতপালিৰ কথা আৰু ভৱিষ্যতে ঘটাৰ পৰা অঘটনৰ সাৱধান বাণী শুনি আহি মণিৰামক ধমক দিলেহি, তেতিয়া সাগৰ দুষ্ট মণিৰামে দেউতাককো মাত্ৰ এষাৰ কথাই কৈছিল – “দেউতা, চাবচোন মই দেশৰ ৰাজমন্ত্ৰী হৈহে এৰিম।”

ৰাতিপুৱা-গধূলি মণিৰামহঁতৰ আটাইবোৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে একেলগে বহি চাহ-জলপান খোৱাৰ নিয়ম আছিল। বাকীবোৰ ভায়েক-ককায়েকে য'তে খায় ত'তে একেস্থিৰে বহি শান্তিৰে খোৱা-বোৱা কৰে। মণিৰামে কিন্তু সেইদৰে বহি থাকিব নোৱাৰে। তেওঁ বাটত জলপান লৈয়েই বাহিৰলৈ যায়। তেওঁলোকৰ ঘৰত এটা পোহনীয়া মইনা চৰাই আছিল। বাহিৰলৈ ওলাই গৈ আধাখিনি জলপান খাই, বাকী আধাখিনি সেই মইনা চৰাইটোৰ ওপৰিও বাহিৰত কা-কা কৈ বমলিয়াই থকা কাউৰী, চি-চিয়াই থকা শালিকস্বোৰৰ মাজত ছটিয়াই দিয়ে। এদিন মণিৰামে মাখমহীয়া ক্ষীণ ব'দত চোতালতে

পীৰা পাৰি বহিলে জলপান খাই থাকোঁতে মন কৰিলে যে মইনা চৰাইটোৱে সঁজাৰ কাঠিত খুটি খুটি কিবাকিবিখন কৰি আছে। তাকে দেখি মণিৰামে নিজৰ বাটিৰে জলপান এটেপা খাবলৈ দি তেওঁলোকৰ ঘৰত কাম-কৰ কৰা কণদৈ নামৰ মানুহজনীক সুধিলে – “বাইটি, মইনাটোক তই মেলি দিয়া হ'লে, সি বাক এনেকৈ সঁজাৰ কাঠিত খুটিয়ালেহেঁতেন নে? বাইটি, তই মইনাটোক এতিয়াই খুলি দে।”

ইপিনে দোলাকাষৰীয়া বৰুৱা দেউতাকলৈ ভয় কৰি কণদৈয়ে মইনাটো খুলি দিবলৈ অসম্মত হ'ল। তাই থেৰো-গেৰোখন কৰি থকা দেখি চকুৰ পচাৰতে মণিৰামে হাতৰ জলপান বাটি থেকেচা মাৰি থৈ মইনাৰ সঁজাটোৰ কাঠিৰ মাজত ধৰি দুহাতেৰে টানি সঁজাটো দুচিৰাকৈ ফালি পেলালে। লগে লগে সঁজাত বন্দী মইনাটো ভুৰুকৈ কেনিবাৰি উৰি গুচি গ'ল।

মণিৰাম দেৱানৰ জীৱনৰ পিছৰ কালছোৱাতো এনে ধৰণৰ অস্বাভাৱিক গুণসমূহৰ স্পষ্ট প্ৰতিধ্বনি ফুটি ওলাইছিল।

মানৰ দিনত পলায়ন

আহোম ৰাজবংশৰ মাজত খৰিয়াল লগাৰ ফলত স্বৰ্গদেৱ পুৰন্দৰ সিংহৰ দিনত ১৮১৭ চনত বদন বৰফুকনৰ আমন্ত্ৰণ পাই ব্ৰহ্মদেশৰ মান সৈন্যই অসম দেশ আক্ৰমণ কৰিছিল। বদনৰ মতে পুৰন্দৰ ৰজা হোৱাৰ উপযোগী ব্যক্তি নহয়। গতিকে তেওঁক অসমৰ ৰাজপাটৰপৰা আঁতৰাই তাৰ ঠাইত বৰফুকনৰ বংশৰ এজন সুযোগ্য পুৰুষক ৰজা পাতি অসম দেশখন ৰক্ষা কৰিব লাগে।

ফলত মানৰ আক্ৰমণত গোটেই অসম ৰূপি উঠিছিল। মানহঁতে যাকে য'তে পাইছিল এফালৰ পৰা সকলোকে কাটি-কুটি খাঙাং কৰিলে। পাটকাই পাহাৰেদি অসমলৈ নামি আহি উজনি অসমৰ গাঁৱে-ভূঞে, বাটে-পথে যি বস্তু পালে, মানহঁতে সকলোকে এফালৰপৰা তহিলং কৰি যাবলৈ ধৰিলে। গাঁও-ভূঁইবোৰত মানুহ নোহোৱা হ'ল। ফলত ঘৰ-গুচি গোটেইখন বাঁহৰ তল হ'ল। প্ৰজাসকলৰো বিলাই-বিপত্তিৰ সীমা নোহোৱা হ'ল। কোনোবা দেশ এৰি দেশান্তৰ হ'ল, কোনোবা খাছী পাহাৰ, জয়ন্তীয়া বা ভোটিৰ দেশ ভূটান পালেগৈ। এইদৰে ল'ৰাই-তিৰোতাই তালিয়ে-টোপোলাই আটাইবোৰ মানুহ ভাগি তেনেই ফৰিং ছিটিকা দিলে। গোঁহাই, গগৈ, কোঁৱৰ, ফুকন, বৰুৱা, মটক, সোণোৱাল প্ৰভৃতি সকলো প্ৰজাই নিজ দেশ এৰি ক'ত যে খিতাপি ল'লেগৈ তাৰ কোনো হিচাপ নোহোৱা হ'ল। বহু বছৰীয়াৰ দল লগত লৈ স্বৰ্গদেৱো বঙ্গদেশৰ চিলমাৰী পালেগৈ। সেই সময়ত মণিৰামহঁতক লগত লৈ দেউতাক ৰামদত্তও ভটিয়াই গৈ বঙ্গদেশৰ সীমা পালেগৈ।

মণিৰাম দেৱানৰ দেউতাক ৰামদত্ত দোলাকাষৰীয়া বৰুৱাই তেনে এক দুৰ্যোগৰ

সময়তো অসমৰ পুৰণি ইতিহাসৰ অধ্যয়ন কৰি মণিৰামহঁতক উপযুক্তভাৱে গঢ় দিয়াৰ চেষ্টাত ব্ৰতী হৈছিল।

আহোম যুগত ইতিহাস আৰু সাহিত্য চৰ্চা কৰোঁতা, প্ৰথম অসমীয়া অভিধান যুগতোৱা যাদুৰাম ডেকা বৰুৱাও সেই সময়ত এজন ফুলকুমলীয়া কিশোৰ আছিল। মানৰ আক্ৰমণত ভটিয়াই গৈ যাদুৰামৰ দেউতাকো মণিৰামৰ দেউতাকৰ লগত একেলগে কেইমাহমান যুগিৰীঘোপাত (বৰ্তমান যোগীঘোপা) আছিল। এনেদৰে নাজল-নাথল হৈ ঢপলিয়াই ফুৰোতেও যাদুৰামৰ দেউতাক কৃষ্ণদাস ভড়ালী বৰুৱাইও পুৰণি সাঁচিপতীয়া পুথি-পাঁজিবোৰৰ বৰ যতন লৈছিল আৰু পুতেকহঁতক সেইবোৰ পঢ়িবলৈ দি আমাৰ প্ৰাচীন ঐতিহ্যৰ সোৱাদ ল'বলৈ শিকাইছিল। ফলত মণিৰাম, যাদুৰামক অসমৰ পৌৰাণিক কালৰ শৌৰ্য-বীৰ্য তথা খ্যাতিভৰা কথাবোৰে সেই তেতিয়াই অনুপ্ৰাণিত কৰিছিল।

এইদৰে কিছুদিন কটোৱাৰ পিছত ৰামদত্তই লগত নিজৰ পৰিয়ালটো লৈ ৰংপুৰ (বৰ্তমান বাংলাদেশৰ অধীনত) জিলাৰ বঙালকটালৈ যায়। বঙালকটাত গৈ উপস্থিত হোৱাৰ পিছতে দেউতাকে মণিৰামক এটা গধুৰ দায়িত্ব দিছিল। সেই দায়িত্বটো আছিল — তেওঁলোকে লগত লৈ যোৱা পুৰণি সাঁচিপতীয়া পুথিসমূহৰ ইঠাইৰপৰা সিঠাই কৰি ঘূৰি ফুৰোঁতে কিবা ক্ষতি-খুন হ'ল নেকি তাৰ হিচাপ কৰা। দেউতাকৰপৰা এনে এক কঠোৰ দায়িত্ব পোৱাৰ লগে লগে মণিৰামে ভাদমহীয়া ৰ'দত এখন এখনকৈ সকলোবিলাক পুথি-পাঁজিকে ৰ'দাই কিমান পাত নষ্ট নেহোৱাকৈ থাকিল আৰু কিমান পাত হেৰাল, তন্ন তন্নকৈ পৰীক্ষা কৰি চাইছিল।

বঙালকটাত থাকোঁতেই মণিৰামে এজন ঘৰুৱা ওজাৰ ওচৰত পঢ়া-শুনা কৰিছিল। আগেয়ে ঘৰত থাকোঁতেই শিকা আধাখনীয়া লেখা-পঢ়া সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ দেউতাকে মণিৰাম আৰু ভায়েকহঁতক সংস্কৃত, বঙলা আৰু ফাৰ্চী ভাষা শিকাবলৈ ঘৰুৱাভাৱেই সেই বঙালী ওজাজন নিযুক্তি দিছিল। মণিৰামৰ বুদ্ধিৰ প্ৰখৰতা আৰু মেধা গুণ দেখি ওজাজন আচৰিত হৈছিল।

এইদৰে যোগীঘোপা, চিলমাৰী, বঙালকটা আদি ঠাইত ঘূৰি-পকি তেওঁলোক পুনৰ কিছুদূৰ উজাই আহি গোৱালপাৰাত থাকিবলৈ ল'লেহি। সেই সময়ত অসমৰ কাছাৰ আৰু গোৱালপাৰা বঙ্গদেশৰ অধীনত আছিল আৰু সেইবাবেই সেই অঞ্চলত বৃটিছে আগৰেপৰাই কোঠ পাতিছিল। গোৱালপাৰাত আহি থাকোঁতেই মণিৰামৰ কেবাজনো বৃটিছ বেপাৰীৰ সৈতে চা-চিনাকি হ'ল আৰু কোম্পানীৰ পৰিচালনাৰ দায়িত্বত থকা বৰমূৰীয়া চাহাব ডেভিদ স্কট, ৰিচাৰ্ডছ ব্ৰুচ, মেকলেইন, নৌভিল প্ৰভৃতিৰ লগতো ঘনিষ্ঠতা গঢ় লৈ উঠিল। চাহাবসকলেও মণিৰামৰ নজনাৰ জ্ঞানিবলৈ কৰা আগ্ৰহ, দেশৰ ৰাজনীতি আৰু সমাজনীতিৰ ওপৰত থকা জ্ঞান আৰু বুদ্ধিৰ প্ৰখৰতা দেখি তেওঁক বৰ

আপোন কৰি তুলিলে।

সেইখিনি সময়তে মানহঁতে উজনি অসমত এফালৰপৰা কাটি-মাৰি নামনিৰ ফাললৈ গমন কৰি গৈ গৈ বৃটিছ কোম্পানীৰ অধীনৰ ৰাজ্যত সোমালগৈ। কাছাৰ আৰু গোৱালপাৰাত ভৰি দিয়াৰ লগে লগে কোম্পানীয়ে মানহঁতৰ বিৰুদ্ধে সিংহৰ দৰে গৰজি উঠিল। কোম্পানীৰ গোড়া পণ্টনৰ ওচৰত তিষ্ঠিব নোৱাৰি মানহঁতে ছত্ৰভঙ্গ দি তাৰ পৰা পুনৰ অসম সোমালহি। বৃটিছ সৈন্যই মানহঁতক গোৱালপাৰাৰপৰা শিশুপাল খেদা দিয়াৰ বাতৰি পাই অসমৰ ভগা ৰজা গৌৰীনাথ সিংহৰ পুতেক পুৰন্দৰ সিংহই মালভোগ গোঁহাইৰ সৈতে লগ লাগি ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ মাধ্যমেৰে বৃটিছ গৱৰ্ণমেণ্টলৈ অসম ৰাজ্যক মানৰ হাতৰপৰা ৰক্ষা কৰিবৰ বাবে অনুৰোধ জনাই এখন দৰ্খাস্ত দিছিল।

১৮২২ চনৰ দহ অক্টোবৰত কলিকতাত থকা কোম্পানীৰ কাৰ্যালয়ত জমা দিয়া উক্ত দৰ্খাস্তখনত পুৰন্দৰ সিংহই বৃটিছসকলক মানবিলাকৰ হাতৰপৰা অসম দেশ উদ্ধাৰ কৰিবলৈ আহ্বান জনাই এনেদৰে লিখিছিল —

“কোম্পানীৰ ফৌজ পঠিয়াই মোক পিতৃ-সিংহাসনত অধিষ্ঠিত কৰক, মই আপোনাসকলৰ কৰতলীয়া হৈ থাকিম আৰু তিনি লাখ টকা কৰ শোধাম, আৰু মানৰ হাতৰপৰা অসমক মুক্তি কৰিবলৈ ইয়াৰপৰা যি পণ্টন যাব তাৰবাবে সমুদায় খৰচ বহন কৰিম।”

কিন্তু পুৰন্দৰ সিংহৰ প্ৰথমখন আবেদন পাই বৃটিছ বিষয়া কেপ্টেইন কৰ্ণ, মিঃ জি. টি. বেফিন্ড আদিয়ে “পৰৰাজ্যত হস্তক্ষেপ কৰা আমাৰ নীতি নহয়” বুলি সমিধান দি পুৰন্দৰ সিংহক বিপদৰ সময়তো লাজত পেলাই ওভোতাই পঠিয়াইছিল। ফলত মানহঁতৰো উৎপাতৰ কোব আৰু বৃদ্ধি পাইছিল। সিহঁতে আহোম ৰজাৰ ৰাজ্যত তহিলং কৰি আকৌ কামৰূপ, গোৱালপাৰা, আৰু কোচবিহাৰত আক্ৰমণ কৰিবলৈ ধৰিলে। পিছৰবাৰ আৰু বৃটিছ কোম্পানী হাত সাবটি বহি নাথাকিল। সেইবাৰ মানহঁতক ভালকৈ এশিকনি দিয়াৰ মনেৰেই ১৮২৪ চনৰ মাৰ্চ মাহত কলিকতাত থকা গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ এজেন্ট মিঃ ডেভিদ স্কট চাহাবে মেকমৰিণ চাহাবৰ সৈতে লগ হৈ দুফালৰপৰা বেছ পাতি মানহঁতক খেদিবলৈ অসমত প্ৰৱেশ কৰিলে। সেইবাবে গুৱাহাটীত উপস্থিত হৈ স্কট চাহাবে ১৮২৪ চনৰ চাৰি মাৰ্চ তাৰিখে অসম দেশৰ বুঢ়াগোঁহাই, বৰগোঁহাই, বৰপাত্ৰগোহাঁই আদি মন্ত্ৰী তথা ফুকন, বৰুৱা, বৰবৰুৱা, বৰফুকন প্ৰভৃতি ডাঙৰীয়াসকলক নিমন্ত্ৰণ জনাই এখন ৰাজহুৱা সভাৰ আহ্বান কৰিলে। সেই সভাতে হুংৰাজী-অসমীয়া-বঙালী ভাষাৰে বৃটিছসকলে এখন ঘোষণা পত্ৰ পাঠ কৰি সেইখন ৰাইজৰ মাজত বিলাই দিছিল। তাত কোৱা হৈছিল —

“হে আসামৰ প্ৰজাসমূহ! আজি কেই বছৰমানৰপৰা মানে

আপোনা সকলৰ দেশ আক্ৰমণ কৰি আপোনা সকলক যি উপদ্ৰৱ কৰিছে, তাক আপোনা সকলে নজনাকৈ থকা নাই। মানে বজাক সিংহাসনৰপৰা খেদালে; ধনবস্তু লুটিলে; গো-ব্ৰাহ্মণ হত্যা কৰিলে; গুৰু বধ কৰি মঠ-মন্দিৰ সত্ৰ-নামঘৰ কলুষিত কৰিলে, আৰু যে কিমান পাশৱিক অত্যাচাৰ নকৰিলে। তৎ নেপাই আপোনা সকলৰ দেশৰ সৰহ ভাগটি মানুহে আমাৰ ৰাজ্যত আশ্ৰয় লৈ, আমাৰ ওচৰত সহায় বিচাৰি জয়দেউ-কাকুতি কৰি আছিল। তেতিয়া আপোনা সকলৰ দুখ-বেজাৰ পতিয়াইছিলোঁ যদিও, আভা বজাৰ লগত মিত্ৰতা থকা বাবে আমি একো কৰিব পৰা নাছিলোঁ। এতিয়া কিন্তু, ব্ৰহ্মা বজাৰ সেনাপতিসকলে আমাৰ অধীনত থকা কাছাৰ আক্ৰমণ কৰিছে আৰু তাৰ ওচৰে-পাঁজৰে থকা ঠাইবোৰত এনেকুৱাকৈ ডাঙ্কোপ মৰা বচন বুলি শত্ৰুৰ দৰে উদ্ভঙালি কৰি ফুৰিছে যে আমি যুদ্ধ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছোঁ। এতেকে এই মহাসঙ্কটৰপৰা উদ্ধাৰ হ'বলৈ আপোনা সকলেও ইমান দিন বাট চাই থকাৰ ছেগ ওলাইছেহি। আমাৰ বিজয়ী সৈন্য সীমা পাৰ হৈ আহিলেই; আৰু অলপতে সেই দুৰ্দান্ত শত্ৰুহঁতক ব্ৰহ্মাকুণ্ডৰ সিপাৰকৈ থৈ আহিমগৈ, উচ্ছন্ন হোৱা দেশখনক শান্তি স্থাপন কৰিমগৈ আৰু দেশ নিৰ্বিঘ্ন নহয় মানে আৰ্ত্তিৰি নাহোঁ। সেই কাৰণে আপোনা সকল আগবাঢ়ি আহক। এতিয়াও আৰু আগলৈকো ভয় নকৰিব। আমাৰ সৈন্য-সামন্তক বহুদ-পাতি যোগাওক। বহুদৰ বাবে সঁচি ধন পাব। আপোনা সকলক জুলুকি-জুলুকিকৈ শিকোৱা দুৰন্ত শত্ৰুবোৰৰ এতিয়াও কিছুমান আছে। সিহঁতৰ প্ৰতিশোধ ল'বলৈ কেতিয়াও নুহহকিব। আমি আপোনা সকলৰ দেশ জয় কৰিবলৈ অহা নাই। সেই আকাংক্ষাও আমাৰ নাই। আমাৰ ৰাজ্যত উপদ্ৰৱ কৰা বাবে শত্ৰু নিৰ্মূল কৰিবলৈহে আত্মবক্ষাৰ নিমিত্তে আপোনা সকলৰ দেশত সোমাবলগীয়া হৈছে। সেই দেখি, যেতিয়ালৈকে আসামৰপৰা শত্ৰুক খেদিব নোৱাৰোঁ আৰু যেতিয়ালৈকে সকলোকে তুষ্ট কৰি আপোনা সকলৰ ৰাজ্য পুনৰ পাতিব নোৱাৰোঁ, তেতিয়ালৈকে আপোনা সকল নিশ্চিন্ত থক।”

ডেভিদ স্কট চাহাবে পতা সেই ৰাজহুৱা সভাতে সকলোৱে এই ইস্তাহাৰ বা ঘোষণা পত্ৰৰ কথাখিনি মানি লৈ বৃটিছ কোম্পানীৰ সহায়ত মানহঁতক খেদাৰ ব্যৱস্থাত সন্মতি জনালে। ফলত ১২ মাৰ্চত গোৱালপাৰাৰপৰা কেৰাপণ্টনো কোম্পানীৰ সৈন্য উজ্জাই আহি ২৮ মাৰ্চত গুৱাহাটী পালেহি। কোম্পানীৰ সৈন্য অহাৰ বাতৰি পাই মান সেনাপতি আলামিদ্ৰি আৰু মিণ্টিমাহা তিলোৱাই লগত সকলোবোৰ সৈন্য-সামন্ত লৈ পিছ হুঁকি

গ'ল। তাৰপৰা সেই বছৰৰ প্ৰথম ব'হাগ বিহুৰ দিনা বৃটিছ সৈন্যসকল কলিয়াবৰত উপস্থিত হ'ল। কলিয়াবৰৰপৰা মিঃ জন নামৰ এজন কেপ্টেইনৰ অধীনত এদল সৈন্য উত্তৰ পাৰৰ বিশ্বনাথলৈ গ'ল। বাকী কুফাৰ আৰু নৌবিল চাহাবৰ অধীনত আন এদল সৈন্য নগাঁৱৰ মছৰামুখলৈ গৈ মানহঁতক খেদোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে। এইদৰে ভাগে ভাগে বৃটিছ কোম্পানীৰ সৈন্য দলে মধ্য অসমত মান খেদোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰাৰ কথা গম পাই মানবিলাক উজনি অসমৰপৰাও পলাই যাবলৈ ধৰিলে। যিবিলাক মানে মানুহক জীয়াই জীয়াই পুৰি নাড়ী-ভুঁকবোৰ উলিয়াই খাইছিল, আকৌ মাকৰ বোকোচাত থকা কণ কণ কেঁচুৰাবিলাক কাঢ়ি নি সেই কেঁচুৱা দলিয়াই আম সৰাই খাইছিল, তেনে দয়া-মায়া, ভয়-ভীত নথকা আবৰী মানবিলাকে বৃটিছ কোম্পানী অহাৰ বাতৰি পালেই কোঁচ খাই পৰিবলৈ বাধ্য হ'ল।

এনেদৰে অসম দেশ ৰক্ষা কৰিবলৈ অহা বৃটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ পৰিচালনাৰ দায়িত্বত থকা ডেভিদ স্কট আৰু নৌভিল চাহাবৰ লগতে মান খেদোৱা অভিযানৰ সাৰথি হৈ যুৱক মণিৰামো তেওঁবিলাকৰ লগত নগাঁৱলৈ আহিছিল। নগাঁৱৰ কলং নদীৰ পাৰৰপৰা বৃটিছ সৈন্যই বৰটোপ মাৰি সিপাৰৰ মানবোৰক খেদোৱাৰ দৃশ্যও মণিৰামে নিজ চকুৰে উপভোগ কৰি মনত অফুৰন্ত সাহস গোটাইছিল।

ইয়াৰ পিছত অসমৰ ৰাজধানী চহৰ ৰংপুৰ, যোৰহাট আদিতো মানৰ শাসন ওফৰাই ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে কৰ্ণেল ৰিচাৰ্ডছ চাহাবক ৰংপুৰৰ জুনিয়ৰ কমিছনাৰ পাতি অসমত শান্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে।

বৃটিছ কোম্পানীৰ সহায়ত ঘূৰি অহা শান্তিৰ পৰিৱেশত মানৰ ভয়ত পলাই ফুৰা মানুহবোৰ আকৌ ঘৰাঘৰি উভতি আহিল। সকলো ফালে শান্তিৰ মলয়া বতাহ ব'বলৈ ধৰিলে। সেইখিনি সময়তে অৱশ্যে উজনিৰ শদিয়া অঞ্চলত চিংফৌ, খাম্‌তি, ডফলা প্ৰভৃতি আবৰী জাতিবিলাকে বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে মূৰ দাঙি উঠিছিল যদিও বৃটিছ কোম্পানীৰ গোড়া পণ্টনে তেওঁবিলাককো ঠাণ্ডা কৰিলে। এনে এক শাস্তিময় পৰিৱেশত নিচেই কম দিনৰ ভিতৰতে মানবিলাকে কঁকাল ভাঙি থৈ যোৱা অসমখন শইচে-মৎসো পুনৰ টনকিয়াল হৈ উঠিল। কেউফালে খেতিয়ে-বাতিয়ে, তাঁতে-সুঁতে অসম আকৌ সোণোৱালী হৈ পৰিল। অসমৰ এই শইচ-সোণোৱালী ৰূপটো দেখি বৃটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰো চকু থৰ হৈ পৰিল। তেওঁলোকে অসমৰ উৰ্বৰা শস্যভূমি আৰু সেই ভূমিত উৎপন্ন হোৱা বিভিন্ন তৰহৰ শস্য; অসমৰ সম্পদশালী বনভূমি আৰু তাত থকা মূল্যবান গছ-বিৰিখ, জীৱ-জন্তু আৰু অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত পৰি থকা বৃহৎ আয়তনৰ অব্যৱহৃত খেতিৰ মাটিবোৰ দেখি ভৱধ মানিলে। এনে পৰিস্থিতিতে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ মনত অসমৰ প্ৰতি এক সুকীয়া মোহ উপজিল। যাৰ বাবে কোম্পানীয়ে অসমৰপৰা উলতি নোযোৱাটোকে স্থিৰ কৰি এই ঠাইত নতুন উপনিবেশ পতাৰ মনস্থ কৰিলে।

ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ সৈতে মণিৰামৰ বন্ধুত্ব

মানৰ আক্ৰমণত ছেদেলি-ভেদেলি হৈ গোৱালপাৰাত থাকোঁতে মণিৰাম দেৱানে বৃটিছ বিষয়া ডেভিদ স্কট, নৌভিল, মেকমৰিণ আদিৰ সৈতে সু-সম্পর্ক গঢ়ি তুলিছিল। আচলতে মণিৰামৰ স্পষ্টবাদিতা, সাহস আৰু বুদ্ধি দেখি বৃটিছ বিষয়াসকলো আচৰিত হৈছিল। তেনে এজন স্পষ্টবাদী, সাহসী আৰু বুদ্ধিয়ক যুৱকৰপৰা ভৱিষ্যতে যথেষ্ট উপকাৰ হ'ব বুলি ভাবিয়েই তেওঁলোকে মণিৰামক আত্মীয়ৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। মণিৰামক তেওঁবিলাকে মান খেদোৱা অভিযানৰ লগৰীয়া কৰি গোৱালপাৰাৰপৰাই লগত লৈ আহিছিল। বৃটিছৰ অধীনত ২৪ বছৰ বয়সীয়া যুৱক অৱস্থাতে মণিৰামে তেতিয়াই শ্ৰীহট্ট আৰু অসমৰ সংযোগ সাধনৰ বাবে জয়ন্তীয়া পাহাৰেদি ১৮২৯ চনত সৰ্বপ্ৰথম এছোৱা আলিবাট বন্ধাইছিল আৰু এইদৰেই তেওঁৰ সমাজ সেৱামূলক কাম-কাজো আৰম্ভ হৈছিল। তেতিয়াই নৌভিল চাহাবে ৰংপুৰত অসম ৰাজ্যৰ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ হস্তগত কৰাত অৰ্থাৎ অসম ৰাজ্যৰ পৰিচালনাৰ ভাৰ নিজৰ হাতলৈ কাঢ়ি নিয়াত যুৱক মণিৰাম ৰেভিনিউ চিৰস্তাদাৰ আৰু তহচিলদাৰ হয়। অকল সেয়েই নহয়, বৃটিছ কোম্পানীৰ অধীনৰ অসম দেশৰ সকলো শাসন সম্পৰ্কীয় কাম-কাজৰ মণিৰামেই সৰ্বেসৰ্ব হৈ পৰে। যিকোনো কামতে পটুতা দেখি নৌভিল চাহাবে মণিৰামৰ হাততেই এক প্ৰকাৰে সমগ্ৰ অসমৰ শাসনভাৰ দি দিয়াৰ দৰেই হয়। ডেভিদ স্কটৰ অধীনত নৌভিল চাহাব আৰু মণিৰাম দেৱানেই আছিল সেই সময়ত অসমৰ শাসনৰ প্ৰধান গুৰি ধৰোঁতা। দেশৰ উপাৰ্জন বঢ়াই ৰাজভঁৰাল টনকিয়াল কৰাৰ ক্ষেত্ৰতো মণিৰাম আছিল ঘাই ধৰণী। ইয়াৰ বাবেই বৃটিছ চাহাবসকলে মণিৰাম দস্তবন্ধৰাক যথোপযুক্ত মৰ্যাদা দি সততে সন্মানৰ চকুৰে চাইছিল।

পিছে মণিৰাম দস্তবন্ধৰাই অলপ বয়সতে ইমান উচ্চ বাব পোৱা দেখি তলখুচৰীয়া অসমীয়া এচামৰ গা সাতখন-আঠখন কৰিবলৈ ধৰিলে। বৃটিছভক্ত হৈ অসমৰ মানুহৰ মাজত খাজনা বঢ়োৱা, টেক্স লগোৱা আৰু তাৰ ফলত উপাৰ্জন হোৱা টকাৰে আলি-পদুলি, বান্ধ-মথাউৰি সজা আদি উন্নয়নমূলক কাম-কাজবোৰ কৰা সত্ত্বেও এচাম ওপৰচকুৱা অসমীয়া মানুহে মণিৰাম দেৱানক চকু পাৰি দেখিব নোৱৰা হ'ল। তেনে স্থলতো ৰংপুৰত অৰ্থাৎ তাহানিৰ শিৱসাগৰত পতা বিচাৰালয়ৰ প্ৰধান কথাসোধা চৰ্দাৰ বা মুখ্য বিচাৰপতি হিচাবেও মণিৰাম নিৰ্বাচিত হ'ল। মুঠতে “কলিতা ল'ৰা” বুলি জনপ্ৰিয় হোৱা মণিৰামৰ বাপেকে-পুতেকে মিলি অসমত বৃটিছ ৰাজত্ব প্ৰতিষ্ঠাৰ প্ৰথম পৰ্যায়ত বৃটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীক বেছ সহায় কৰিছিল। অৱশ্যে সেই সময়ত বৃটিছ শাসকসকলৰ নীতিও পৰিস্কাৰ আছিল। অসম ৰাজ্যক শোষণ কৰাৰ প্ৰশ্ন আৰু বিষয়া তেতিয়া ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শাসনৰ লগত জড়িত হোৱা নাছিল।

১৮২৮ চনত নৌভিল চাহাবে শিৱসাগৰৰপৰা যোৰহাটলৈ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ

কাছাৰী ঘৰটো তুলি অনাৰ পাছৰেপৰা ১৮৩৩ চনত পুৰন্দৰ সিংহক অসমৰ ৰজা পতালৈকে, সেই মাজৰ সময়খিনিত অসমত কেইবাটাও বৃটিছ বিৰোধী কাৰ্যকলাপ সংঘটিত হৈছিল। তাৰ ভিতৰত আহোম সিংহাসন দাবী কৰা যোগেশ্বৰ সিংহৰ অনুৰোধত মানবিলাকে অসমত কৰা দ্বিতীয়টো আক্ৰমণ, দাঁতিকাষৰীয়া চিংফৌ, খাম্‌তি, খাছী আদিৰ বিদ্ৰোহ, গোমধৰ কোঁৱৰ আৰু পিয়লী ফুকনৰ নেতৃত্বত অসমীয়া বিদ্ৰোহীসকলৰ বৃটিছ খাৰঘৰত জুই দিয়া কাৰ্য, পুৰন্দৰ সিংহৰ ৰাজ্য দাবী আদিয়েই প্ৰধান। এইছোৱা সময়ৰ ভিতৰতেই মণিৰাম দস্তবন্ধৰাই ‘আসাম মিলিছিয়া’ নামৰ ৫ নং কোম্পানী ফৌজৰ কেপ্টেইনৰ দায়িত্ব পালন কৰি খাছীয়া পাহাৰত খাছী বিদ্ৰোহ দমন কৰিছিল। এই কাৰ্যত সফল হোৱাত বৃটিছ চাহাবসকলে মণিৰামক অশেষ কৃতজ্ঞতা আৰু সন্মান যাঁচিছিল। মুঠতে মণিৰাম বৃটিছৰ সৌহাতস্বৰূপ আছিল।

গোৱালপাৰাত পলাই থাকোঁতেই স্কট চাহাবৰ সান্নিধ্যলৈ অহা ফুলকুমলীয়া মণিৰাম বৃটিছৰ কমাৰশালতে গঢ় লৈ উঠি, তেওঁবিলাকৰ বিশ্বস্ত প্ৰিয়পাত্ৰ হৈ পৰিছিল। ফলত অনেক তলখুচৰীয়াই পচা কাঠত গজালি মেলিছে বুলি মণিৰামক ঠাট্টা-বিদ্ৰোপো কৰিবলৈ লৈছিল। তথাপি মণিৰামে অসংখ্য জনহিতকৰ কাম, যেনে — অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত সত্ৰ-নামঘৰ, পঢ়াশালি, টোল আদি পতা, পঞ্চায়ত পাতি অনেকক কাকতী, বৰুৱা, বৰা, হাজাৰকা, মৌজাদাৰ প্ৰভৃতি পতাত মণিৰামৰ নাম কেউপিনে ফাটি-ফুটি গৈছিল।

১৮৩০ চনৰ ২৬ জুলাইত মণিৰামৰ পথপ্ৰদৰ্শক পিতৃতুল্য নৌভিল চাহাবৰ মৃত্যু ঘটে। তেওঁৰ মৃত্যুত মণিৰাম মৰ্মাহত হ'ল, কিয়নো অসমত বৃটিছ ৰাজত্বৰ সৰ্বপ্ৰথম খুটি পোতা এই চাহাবজন অত্যন্ত পৰহিতৈষী আৰু নিঃস্বার্থ মনৰ গৰাকী আছিল। তেঁৱেই মণিৰামক ইমানবোৰ দায়িত্ব গৰাকী কৰি অসমৰ সকলোবোৰ ৰাজকাৰ্য সুচাৰুৰূপে চলোৱাত সফল হৈছিল। নৌভিল চাহাবৰ মৃত্যুৰ পিছত লেফ্টেনেণ্ট মেথী চাহাব অসমৰ প্ৰশাসক হিচাবে নিযুক্ত হয়। কিন্তু আৰম্ভণিতেই মেথীৰ লগত মণিৰাম দস্তবন্ধৰাৰ কাজিয়াৰ সূত্ৰপাত হয়। ফলত আনজন পথপ্ৰদৰ্শক ডেভিদ স্কটক লগ ধৰি সমস্ত কথাবোৰ বিৱৰি ক'বলৈ মণিৰাম চেৰাপুঞ্জীলৈ বাওনা হয়। কিন্তু দুৰ্ভাগ্যৰ কথা যে মণিৰামে আধা বাট পাওঁতেই চেৰাপুঞ্জীতে ডেভিদ স্কট চাহাবৰো মৃত্যু ঘটাব সংবাদ পায়। ফলত মণিৰাম তেনেই ঘাট-মাউৰা হোৱাৰ দৰে হ'ল।

কিন্তু দুখে-বেজাৰে উলটি আহোঁতেই বাটতে মণিৰামৰ ভাগ্য ৰবি আকৌ উদয় হয়। সেই বাটেদিয়েই অসমৰ ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতি আৰু প্ৰকৃতি অধ্যয়ন কৰিবলৈ অহা ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ পৰ্যবেক্ষক মিঃ জেনকিন্স চাহাবৰ সৈতে মণিৰামৰ চা-চিনাকি হয়। মণিৰামৰ জ্ঞান, দক্ষতা আৰু পৰিচয়ৰ উমান পাই জেনকিন্সো তেওঁৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হয়। ফলত সেইজন চাহাবেও মণিৰামক বন্ধুত্বৰ এনাজৰীৰে আকৌ বান্ধি পেলালে।

পুৰন্দৰ সিংহৰ দিনত মন্ত্ৰী

মৈথী চাহাবৰ শাসনৰ ম্যাদ উকলি যোৱাত টি. চি. বৰাৰ্টচন অসমৰ অধিপতি হয়। মণিৰামৰ দৰে নতুন পুৰুষচামৰ চেপ্টা আৰু পৰামৰ্শতে বৰাৰ্টচন চাহাবে অসমৰ ৰাজ্যৰ ইতিমধ্যে ছশ বছৰে শাসন কৰি অহা আহোম ৰাজবংশক পুনৰ অৰ্পণ কৰাৰ সিদ্ধান্ত লয়। সেয়েহে ১৮৩৩ চনত বৃটিছ শাসনকৰ্তাই স্বৰ্গদেৱ পুৰন্দৰ সিংহক পুনৰ অসমৰ স্বৰ্গদেৱ পাতিলে। যোৰহাটত পুৰন্দৰক ৰজা পাতি থৈ বৃটিছ বিষয়া আদাম হোৱাইটক বিশ্বনাথত থাকি উজনি অসমৰ শাসনৰ তদাৰকি কৰিবলৈ দায়িত্ব দিলে। পুৰন্দৰ সিংহ স্বৰ্গদেৱ হৈয়ো বৃটিছৰ কথামতেই সকলো কাম কৰিব লগা হ'ল। তথাপি নাই মোমাইতকৈ অন্ততঃ কণা মোমায়েই ভাল বুলি ভাবি অসমৰ প্ৰজাসকলো যেনিবা কিছু শান্ত হ'ল।

পুৰন্দৰ সিংহৰ ৰাজসভাতো মণিৰাম দেৱানে ঘাই মন্ত্ৰীৰ পদ লাভ কৰিলে। এই ঘাই মন্ত্ৰীয়েই হ'ল কালেষ্টৰী চিৰঞ্জাদাৰ বা চাংকাকতী বা বৰভাণ্ডাৰী বা দেৱান। ফলত তেতিয়াইপৰাই মণিৰাম দস্তবন্ধৰা ওচি তেওঁ মণিৰাম দস্ত বৰভাণ্ডাৰ বন্ধৰা ওৰফে মণিৰাম দেৱান ৰূপে জনাজাত হৈ পৰিল।

বৰভাণ্ডাৰী মণিৰাম দেৱানে কোনো প্ৰকাৰে স্বৰ্গদেৱ পুৰন্দৰ সিংহৰ স্বার্থ বিঘ্নিত হ'বলৈ নিদিছিল। ১৮৩৫ চনত অসমত চাহবাৰী পাতিবলৈ অনুমতি বিচাৰি যেতিয়া বৰাৰ্টক্ৰুচ আৰু ডাক্তৰ ৱালিচ অসমলৈ আহিছিল, তেতিয়া ৰজাৰ হৈ মণিৰামে তেওঁলোকৰ লগত কথা-বতৰা হৈছিল আৰু অসম যে চাহ খেতিৰ উপযুক্ত স্থান সেই কথা গম পাই এই খেতি কৰিবলৈ দেৱানো বন্ধপৰিকৰ হৈছিল। ক্ৰুচে চাবুৱা আৰু গাভৰু পৰ্বতত সৰ্বপ্ৰথমে চাহ বাগিছা খুলি অসমত চাহ খেতিৰ পাতনি মেলিছিল। এই খেতি কৰা বাবে মণিৰামে ক্ৰুচৰপৰা মোটা কৰ আদায় কৰি ৰাজভঁৰাল টনকিয়াল কৰিছিল। তাৰোপৰি নগা পাহাৰৰ লোণ পুং, কৰঙা-তিতাবৰৰ কমাৰ শিল্প, সোৱণশিৰি-ধনশিৰি আদি নৈৰ সোণ পুং আদিৰ উপাৰ্জনলৈ চাই স্বৰ্গদেৱ পুৰন্দৰ সিংহৰ দিনতে সেই শিল্পসমূহৰ উন্নতিৰ ব্যৱস্থাও মণিৰাম দেৱানেই কৰিছিল। দেশৰ শান্তি ৰক্ষা, ৰাজহ সংগ্ৰহ, বিদ্রোহী শক্তিবোৰ দমন কৰাতো মণিৰামে পুৰন্দৰ সিংহক যথেষ্ট সহায় কৰিছিল। মুঠতে মণিৰাম দেৱান হৈ পৰিছিল পুৰন্দৰ সিংহৰ ৰাজসভাৰো এক ঘাই ধৰণী।

ইপিনে আকৌ ৰাজ সিংহাসনত আৰোহণ কৰাৰ দিনৰেপৰাই পুৰন্দৰ সিংহৰ ৰাজ্যত নানানটা আত্মকালে দেখা দি আহিছিল। এপিনে সন্ধিমতে বৃটিছক বছৰি পঞ্চাশ হেজাৰকৈ টকা দিয়াৰ চিন্তা আৰু আনপিনে যোগেশ্বৰ সিংহৰ প্ৰবোচনাত এচাম ডা-ডাঙৰীয়াৰ বিদ্রোহ আচৰণ এই দুই চিন্তাত দুই নাও দুই ভৰি হৈ ৰজাৰ মন তেনেই ভাঙি পৰিছিল। তেনে অৱস্থাত ৰাজমন্ত্ৰী মণিৰামে ৰজাক বিভিন্ন প্ৰকাৰে সান্ত্বনা দিছিল। ইপিনেদি কোম্পানীক

শোখাবলগীয়া কৰ যোগা- কৰিবলৈ ৰাজপুত্ৰ কামেশ্বৰ সিংহই আসুৰিক শক্তিয়ে বলপূৰ্বকভাৱে প্ৰজাসকলৰপৰা ওপৰঞ্চি কৰ সংগ্ৰহ কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। যাৰ ফলত মণিৰামৰ দৰে জনহিতৈষী মন্ত্ৰী এজন ক্ষুণ্ণ হৈ পৰিছিল। ৰাজপুত্ৰ কামেশ্বৰৰ কঠোৰ শাসন আৰু অত্যাচাৰৰ বলি হৈ অনেক প্ৰজাই ৰংপুৰ-যোৰহাট এৰি নগাঁও-ৰঙাপাৰা আদি ঠাইলৈ পলাই গৈছিল। সেই সময়তে (১৮৩৫ চনত) অসমত হোৱা এক প্ৰবল ভূমিকম্পৰ ফলতো অসমত দুৰ্ভিক্ষ হৈছিল। জাক জাক কাকতি ফৰিঙে শস্যৰ পথাৰ উছন কৰিছিল। ফলত দিবলগীয়া কৰ নিদিয়াত কৰ সংগ্ৰহ কৰোতা আদাম হোৱাইটো অসন্তুষ্ট হ'ল। অসমৰ পৰিস্থিতি পৰ্যবেক্ষণ কৰিবলৈ জেনকিন্স চাহাব আকৌ অসমলৈ আহিল। তেওঁৰ প্ৰতিবেদনত অসমৰ চৰম দুৰ্দশাৰ কথাই বৰ্ণিত হ'ল আৰু শেষত অসমৰ শাসনভাৰ কোম্পানীয়ে পুনৰ নিজৰ হাতলৈ নিব লাগে বুলি সিদ্ধান্ত লোৱা হ'ল।

জেনকিন্স চাহাব অসমলৈ আহোঁতে কিছুমান মানুহে তেওঁৰ আগত মণিৰাম দেৱান কঠোৰ শাসন নীতিৰ গৰাকী আৰু দুখীয়াৰ দুখ নুবুজা স্বভাৱৰ অধিকাৰী বুলি তলে তলে লগাইছিল। পিছে চাহাবে অনুসন্ধান কৰি মণিৰামৰ নিকা ভাৱমূৰ্তিৰ বিষয়েহে তেওঁৰ বিপৰীত উল্লেখ কৰিছিল যে, “ৰাজ্য শাসনৰ বাঘজৰীডাল মন্ত্ৰী মণিৰামৰ হাততেই।” জেনকিন্স চাহাবে প্ৰতিবেদন দাখিল কৰাৰ পাছতেই ১৮৩৬ চনৰ ১৬ ছেপ্তেম্বৰত পুৰন্দৰ সিংহক ৰজা ভাঙি কোম্পানীয়ে উজনি অসমক নিজৰ সম্পূৰ্ণ দখললৈ নিলে।

পুৰন্দৰ সিংহ ৰজা ভগাৰ লগে লগেই মণিৰামৰো পূৰ্বৰ সকলো বিষয়-বাব লোপ পালে। মাত্ৰ মেটেকা, চেৰেকাপাৰ আৰু কোঁৱৰপুৰৰ মৌজা তিনিটাহে তেওঁৰ নামত থাকিল যদিও মাহেকত মাত্ৰ পঞ্চাশ টকাকৈহে তেওঁ তাৰ বাবদ পালে। সেই টকাৰে নিজৰ মান-সন্মান ৰক্ষা কৰাত অসম্ভৱ হোৱাত সেই সময়ৰ শাসক মিঃ ব্ৰডী চাহাবৰ সৈতে দেৱানৰ তৰ্কাতৰ্কি হয়। শেষত মণিৰামে নিজেই মৌজাদাৰৰ বিষয়-বাবো ত্যাগ কৰিলে।

মণিৰামৰ কলিকতা যাত্ৰা

বকুল বৰাধানৰ নৰা	মোৰ দেউতা
মণিৰাম দেৱানৰ	অথন্তৰ মিলিলে
কপৰে তোলোথা	ওলাল নেজে লগা তৰা।
লাহে লাহে কৰি	সোণৰে দোৰপতি
	বহি বৈ আছিলে ভাত,
	মণিৰাম দেৱানে
	লগাই পটেশ্বৰীক মাত।

পানী আন ব'মৰ মাক

ভাত আন খাবলৈ

বঙালৰ দেশলৈ যাওঁ,

অতিকৈ চেনেহৰ

অসম দেশ ল'বলৈ

ভাটীলৈ ভটিয়াই যাওঁ।

* * *

নিজৰ দেশতে এটা এটাকৈ সকলো সম্পদ আৰু বিষয়-বাব হেৰুৱাই মণিৰাম দেৱানৰ মন তেনেই ভাগি পৰিছিল। এহাতেদি স্কট, নোবিল প্ৰভৃতি প্ৰজাহিতকৰ প্ৰশাসকৰ বিপৰীতে অসম দেশ শাসন কৰিবলৈ কেতবোৰ স্বার্থপৰায়ণ বৃটিছ বিষয়াৰ আগমন হোৱাত অসমৰ পৰিৱেশো ক্ৰমান্বয়ে বেয়াৰ ফাললৈ ঢাল খাইছিল। সাত-পাঁচ গুণি মণিৰাম দেৱানে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ কলিকতাত থকা মুৰব্বী গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলক সাক্ষাৎ কৰি অসমৰ হেৰোৱা স্বাধীনতা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ ১৮৩৬ চনত কলিকতালৈ যাত্ৰা কৰিলে।

কলিকতাৰ ধনী-মানী, সম্ভ্ৰান্ত ব্যৱসায়ী প্ৰমথনাথ দেৱ ওৰফে লাটু বাবুৰ ঘৰত থাকি মণিৰামে বৃটিছ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলক সাক্ষাৎ কৰিবলৈ ছেগ চাই আছিল। তেতিয়া লৰ্ড অক্লেণ্ড আছিল কোম্পানীৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল আৰু টমাছ কেম্পবেল বৰাৰ্টছন আছিল বঙ্গদেশৰ ডেপুটি গৱৰ্ণৰ। এই বৰাৰ্টছন চাহাবেই পুৰন্দৰ সিংহক নিয়মিত কৰৰ বন্দোবস্তত অসম দেশৰ ৰজা পাতি দিছিল। পিছত পুৰন্দৰ সিংহক এবছৰৰ কৰ নিদিয়াৰ অজুহাততে সিংহাসনৰপৰা নমাই বৃটিছে অসমখন নিজৰ দখললৈ নিছিল। এই অন্যায়েমূলক কথাবোৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল আৰু ডেপুটি জেনেৰেলক কৈ অসমত পুনৰাই আহোম ৰাজবংশৰ ৰাজত্ব প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ মণিৰামে লাটু বাবুৰ ঘৰতে বহি পৰিকল্পনা কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই পৰিকল্পনা অনুযায়ী মণিৰামে অনেক অসমীয়া আৰু বঙালী মানুহ লগত লৈ প্ৰথমে ডেপুটি গৱৰ্ণৰ বৰাৰ্টছন চাহাবক লগ ধৰিলেগৈ। বৰাৰ্টছনৰ আগত পূৰ্বৰ সন্ধি অনুযায়ী পুৰন্দৰ সিংহক নাইবা তেওঁৰ কোনোবা উত্তৰাধিকাৰীক অসমৰ ৰজা পাতিব লাগে বুলি দাবী জনালে। পাছে বৰাৰ্টছন চাহাবে দেৱানক ওলোটাই বুজাই-পৰাই ক'লে যে অসমৰ ৰাজ পৰিয়ালসমূহৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা ভিতৰুৱা কন্দলৈ ৰাজ্য শাসন ব্যৱস্থাত ব্যাঘাত জন্মাব। গতিকে বৃটিছসকলে অসমীয়া মানুহৰ হাতত শাসনভাৰ নিদি অসমত কোম্পানীৰ শাসনহে চলাব। অৱশ্যে ৰজা আৰু দেশৰ ডাঙৰীয়াসকলক কোম্পানীয়ে উপযুক্ত মৰ্যাদা দিব বুলিও কেম্পবেলে দেৱানক জনালে।

আসাম কোম্পানীৰ দেৱান

বৰাৰ্টছন চাহাবে মণিৰাম দেৱানৰ বুদ্ধি, কৌশল আৰু কৰ্মপটুতাৰ কথা আগৰে পৰা জানিছিল। সেয়েহে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ নিচিনাকৈ বৃটিছে তেতিয়া অসম শাসন

কৰিবলৈ নতুনকৈ পতা “আসাম কোম্পানী”ৰ দেৱান হিচাবে মণিৰাম দেৱানক ১৮৩৯ চনৰ জুন মাহত নিযুক্তি দি কলিকতাত বৈষ্ণৱ সন্মান জনাই আদৰ-আপ্যায়নো কৰিলে।

“আসাম কোম্পানী”য়ে উজনি অসমৰ সকলোবোৰ ঠাইতে চাহ বাগিছা খুলি খলুৱা মানুহক সেই উদ্যোগত নিযুক্তি দিলে। অসমৰ, বিশেষকৈ উজনি অসমৰ সাধাৰণ মানুহখিনিৰ আৰ্থিক অৱস্থা উন্নত কৰাত আৰু সামাজিক মানদণ্ড ওপৰলৈ তোলাত “আসাম কোম্পানী”য়ে যথেষ্ট অৰিহণা যোগালে। নতুন নতুন ঠাইত পঢ়াশালি পাতিলে। এই সকলো প্ৰকাৰ উন্নতিৰ গুৰিতেই আছিল মণিৰাম দেৱানৰ অৱদান।

ইতিমধ্যে চাৰ্লটন আৰু ব্ৰুচ চাহাবে পুৰন্দৰ সিংহৰ দিনত ‘চাবুৱা’ অঞ্চলত বাগিছা পতাৰ পিছত অসমত ‘আসাম কোম্পানী’য়ে সৰ্বপ্ৰথম গড়গাঁও কাৰেঙৰ সমুখৰ ২১৩ একৰ মাটিত চাহ বাগিছা পাতি তাতে কোম্পানীৰ কাৰ্যালয় পাতিছিল। তাৰ পিছত দিৰ্ঘৌমুখ, সৰু চেৰেকুৱা, নাজিৰা আদি ঠাইতো বাগিছা পাতিলে। সেই সময়ত অৱশ্যে বৃটিছ কোম্পানীটোৱে অসমৰ প্ৰাচীন ঐতিহ্যৰ ওপৰত দ আঘাত হানিছিল। গড়গাঁও নগৰত থকা ৰজাদিনীয়া পকীঘৰ ভঙাই কোম্পানীয়ে তাত থকা ইটাবোৰ নি নিজৰ কাৰ্যালয়, বাগানৰ ঘৰ-দুৱাৰ আদি সজাইছিল। ৰজাদিনীয়া প্ৰাচীন মৈদামবিলাক খান্দি সমান কৰি আনকি তাৰ ওপৰতো বাগিছা খুলিছিল। এনেবোৰ কাৰ্য কিস্ত দেশহিতৈষী মণিৰাম দেৱানে সমূলি সহ্য কৰিব নোৱাৰিছিল।

মণিৰাম দেৱানে ‘আসাম কোম্পানী’ৰ দেৱান হৈ থাকোঁতেই বৃটিছসকলে অসমক শোষণ কৰাৰ এক গুপ্ত ফন্দীৰ কথাও গম পাইছিল। অসমৰ মাটিত উৎপন্ন হোৱা চাহে বিশ্বৰ বিভিন্ন দেশৰ ৰজাবত যথেষ্ট সমাদৰ পোৱাত কোম্পানী যেতিয়া অধিক লাভবান হ’ল, তেতিয়া ‘আসাম কোম্পানী’ৰ বৰমুৰীয়াসকলে তেওঁবিলাকৰ দেশ গ্ৰেট ব্ৰিটেইনৰ সকলো মানুহকে চাহ বাগিছা খোলাত সহায় কৰিবলৈ অনুৰোধ জনাইছিল। অনুৰোধ জনাই এইবুলিও কৈছিল যে অসমত আৰু চাহবাৰী খুলিবলৈ বৃটিছসকলে যদি প্ৰত্যেকে অন্ততঃ ৫০০ টকাকৈও দিয়ে তেন্তে প্ৰতি বছৰে বছৰে সেই চাহবাৰীৰপৰা পোৱা লাভৰ অংশ প্ৰতিজন টকা দিওঁতাকে দি থকা হ’ব। এইদৰে ৫০০ টকাকৈ দহ হেজাৰজন ব্যক্তিৰপৰা টকা গোটেই আনি অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত অসংখ্য চাহ বাগিছা খুলি সেইবিলাকৰ পৰিচালনাৰ ভাৰো বিলাতৰ মানুহৰ হাতত দিয়া হ’ল। প্ৰতি বছৰে উৎপন্ন হোৱা লাভৰ টকাও অসমৰ উন্নতিৰ কামত নখটাই পোনে-পোনেই বিলাতলৈকে পঠোৱা হ’ল। এইবোৰ দেখি-শুনি মণিৰাম দেৱানৰ পক্ষে ‘আসাম কোম্পানী’ত দেৱানৰ চাকৰি কৰাটো অসহ্যকৰ হৈ উঠিল। তদুপৰি অসমৰ থলুৱা মানুহখিনিক আৰু বাগিছাত কাম কৰা নিম্নস্তৰৰ মানুহখিনিক বৃটিছ বিষয়াসকলে কৰা বেয়া ব্যৱহাৰো তেওঁ নীৰবে চাই থাকিব নোৱাৰিলে। ফলত মিঃ হাৰ্ট, আলেকজেণ্ডাৰ আদি চাহাবৰ লগত দেৱানৰ মনোমালিন্য

ঘটিল আৰু পৰিস্থিতি বিষময় হোৱাত তেওঁ ১৮৪৫ চনত 'আসাম কোম্পানী'ৰ দেৱানৰ কাম ত্যাগ কৰিলে।

প্ৰথম অসমীয়া চাহ খেতিয়ক

অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতিক হাড়ে-হিমজুৰে ভাল পোৱা মণিৰাম দেৱানে ওৰে জীৱন অসমখনৰ উন্নতিৰ কথা চিন্তা কৰিয়েই জীৱনপাত কৰিছিল। সেইবাবেই 'আসাম কোম্পানী'য়ে যাঁচি দিয়া দেৱানৰ পদ আৰু ধনৰ লোভ নেওচিবলৈও তেওঁ কুষ্ঠাবোধ নকৰিলে। কোম্পানীয়ে এদেও-দুদেওকৈ আগ বাঢ়ি-বাঢ়ি যেতিয়া অসমৰ বুকুৰ পৰা সকলো সম্পদকে কাঢ়ি নি বিলাত পোৱালৈগৈ, তেতিয়া আৰু তেওঁৰ পক্ষে হাত সাবটি বহি থকাটো সম্ভৱ নহ'ল। মণিৰামে কোম্পানীক জনাই দিলে যে অসমৰ বুকুত হোৱা এই শোষণ তেওঁবিলাকে বন্ধ কৰক নতুবা অসম এৰি উভতি যাওঁক। কিন্তু গোজেই গজালি হৈ থিতাপি লোৱা কোম্পানীৰ বাবে জানো অসম ত্যাগ কৰা সম্ভৱ? বৃটিছে এটাও দাবী মানি নোলোৱাত মণিৰাম ক্ষুণ্ণ হৈ শেষত 'আসাম কোম্পানী' আৰু বৃটিছৰ সঙ্গ দুয়োটাকে ত্যাগ কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল।

'আসাম কোম্পানী'ৰ দেৱানৰ পদ ত্যাগ কৰাৰ পিছতে মণিৰামে নিজাকৈ চেনিমাৰা আৰু চেংলুঙত (চিংলৌ) দুখন চাহ বাগিছা খুলিছিল। সেই অনুসাৰে মণিৰাম দেৱান আছিল সৰ্বপ্ৰথম অসমীয়া চাহ খেতিয়ক। এই ক্ষেত্ৰতো তেওঁক অৱশ্যে বৃটিছসকলে বাধা প্ৰদান কৰিলে। কিন্তু তেওঁ যথেষ্ট কষ্ট স্বীকাৰ কৰি, বৃটিছৰ বাধাও নেওচি বাগিছা দুখন নিয়াৰিকৈ পাতি এজন সুদক্ষ খেতিয়ক হিচাবে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিছিল। দেৱানে নিজে আত্মনিৰ্ভৰশীল হৈ আনকো সেই পন্থা ল'বলৈ শিক্ষা দিছিল।

অসমবাসীৰ হৈ বৃটিছৰ প্ৰতি অসন্তুষ্টি প্ৰকাশ

১৮২৫ চনত বৃটিছ শাসনৰ সংস্পৰ্শলৈ অহাৰ দিনৰেপৰা ১৮৪৫ চনত সেই সম্পৰ্ক ত্যাগ কৰালৈকে মণিৰাম দেৱানে অসমৰ উন্নতিৰ বাবেই বৃটিছৰ সৈতে বন্ধুত্ব বজাই ৰাখিছিল। কিন্তু সেই কুৰি বছৰৰ পিছৰছোৱা সময়লৈ বৃটিছৰ মনোভাৱ যিমানে শোষণমূলক হৈ উঠিছিল, সেয়া দেখিওনি মণিৰাম দেৱানেও তেওঁবিলাকৰ প্ৰতি অসন্তুষ্টি প্ৰকাশ কৰিবলৈ লৈছিল। এচাম বঙালী কেৰানী-মহৰিৰ কথাত পৰি বৃটিছে ১৮৩৬ চনৰ অসমৰ পঢ়াশালিৰ পৰা অসমীয়া আঁতৰাই তাৰ ঠাইত বঙলা ভাষা প্ৰৱৰ্তন কৰিছিল। শদিয়া, খাছী পাহাৰ, জয়ন্তীয়া, ভূটান, নগা পাহাৰ আদিত বৃটিছ কোম্পানীয়ে প্ৰভুত্ব চলাবলৈ যোৱাত সেই ঠাইসমূহৰ স্বাধীনচিহ্নীয়া মানুহবিলাক বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে জাগ্ৰু হৈ উঠিছিল। পৰিস্থিতি গমি-পতি মণিৰামে যুৱৰাজ ঘনকান্ত সিংহক বজা পাতি অসমৰ

হেৰোৱা স্বাধীনতা পুনৰাই উদ্ধাৰ কৰিবলৈ যো-জা কৰিলে।

অসমৰ তেনে এক অশান্তিকৰ পৰিস্থিতিৰ বুজ ল'বলৈ কলিকতাৰপৰা গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলে ১৮৫৩ চনত এজন পৰ্যবেক্ষকক অসমলৈ পঠাইছিল। কলিকতাৰ সদৰ আদালতৰ জৰ্জ এন্ড্ৰুজ জন মফ্ট মিলছ নামৰ এই চাহাবজনে সেই চনৰে পাঁচ জুন তাৰিখে আহি শিৱসাগৰ পায়হি। মিলছ চাহাবে আহিয়েই অসমৰ গণ্য-মান্য শিক্ষিত চাম ৰাইজৰপৰা বৃটিছ শাসনৰ সপক্ষে-বিপক্ষে মতামত বিচাৰিলেহি। তেওঁৰ হাতত বৃটিছ শাসনৰ সপক্ষে অনেক অসমীয়াই আৰ্জি-এতলা দিয়াৰ পৰিৱৰ্তে মাত্ৰ দুজন ব্যক্তিয়েহে বৃটিছ শাসনৰ ঘোৰ বিৰোধিতা কৰি আবেদন পত্ৰ লিখিছিল। সেই দুজন ব্যক্তিৰ ভিতৰত প্ৰথমজন আছিল স্পষ্টবাদী মণিৰাম দেৱান আৰু আনজন হ'ল চন্দ্ৰকান্ত সিংহৰ পুতেক যুৱৰাজ ঘনকান্ত সিংহ। অৱশ্যে ঘনকান্ত সিংহৰ আবেদনখনো মণিৰাম দেৱানেই লিখিছিল; তাত চহীটোহে আছিল যুৱৰাজৰ। যুৱৰাজৰ আবেদন পত্ৰ পঢ়াৰ পিছত মিলছ চাহাবৰ খং মূৰৰ চুলিত উঠিছিল। য'ত লিখা হৈছিল যে –

“ধৰ্ম্মাৱতাৰ হুজুৰ, আমি যেনিবা বৰ্তমান বনৰজাৰ বৰ পেটতহে সোমাই আছোঁহক। আমাৰ দুৰ্দশাৰদ্বাৰাই চৰকাৰ বাহাদুৰৰ কিবা উপকাৰ হ'লে আমি অৱশ্যে সন্তোষ পামহঁক। কিন্তু প্ৰকৃততে ইয়াৰদ্বাৰা শাসিত, শাসক কাৰো উপকাৰ হোৱা নাই দেখোন। এবমানুসৰেই যদি দেশৰ কাৰ্য-প্ৰণালী চলি থাকে, ভৱিষ্যতে যে আমাৰ কিবা মঙ্গল হ'ব আমি আশা কৰিব নোৱাৰোঁহক।মানে নিষ্ঠুৰৰূপে অত্যাচাৰ আৰু স্বেচ্ছাচাৰভাৱে দেশত উৎপাত কৰিছিল যদিও পুৰণি মৈদাম আৰু স্বৰ্গী মহাৰাজসকলৰ অস্থিত হাত দিয়া নাছিল। কিন্তু বৰ্তমান শাসনকৰ্তাই সেইবোৰ লুপ্ত কৰিলে.....এইবিলাক কথা সঁচাকৈয়ে অতি গুৰুতৰ – দকৈ ভাবি চাবলগীয়া।”

যুৱৰাজৰ নামত দিয়া আবেদনখনতকৈ মণিৰাম দেৱানে সুকীয়াকৈ নিজৰ নামত দিয়া আবেদনখনত বৃটিছ শাসনৰ দোষ আৰু গুণবিলাক বেলেগ বেলেগকৈ ফঁহিয়াই দেখুৱাইছিল। বৃটিছৰ দোষ খুচৰি নিভীক দেৱানে তলত দিয়ামতেই লিখিছিল –

“বৃটিছ শাসনৰপৰা হোৱা অপকাৰ, আসোঁৱাহ আৰু অসুবিধাৰ যি কেইটা অভিযোগ আছে, তাৰ ভিতৰত প্ৰধান হ'ল –

(১) ১৭ টা পৰ্বতীয়া জাতি আৰু তেওঁবিলাকৰ চৌতাং কটকীসকলক বজাৰ দিনত যি খাত, পাম, বিল, বঁটা আৰু বাহন দিয়া হৈছিল, সেইবোৰ এতিয়া কোম্পানীৰ দিনত ৰহিত কৰা হ'ল।

(২) কামাখ্যা গোসাঁনীৰ দেশত দেৱীক পূজা অৰ্চনা নকৰি হিন্দু

ধৰ্মক অৱজ্ঞা কৰা হৈছে।

(৩) জিলাৰ ভাৰ পোৱা ডেকা পণ্টনীয়া চাহাববিলাকৰ স্বভাৱ উদ্ধত হোৱা শুণে ৰাইজৰ মাজত অশান্তি-উদ্বেগৰ সৃষ্টি হৈছে।

(৪) জিলাধিপতিবিলাকৰ ডেকালি তেজ আৰু উতনুৱা স্বভাৱৰ বাবেই হিতাহিত বিচাৰ কৰাত তেওঁবিলাক জ্ঞানশূন্য হৈছে।

(৫) নগা-ফাটবোৰ তুলি দি আবৰ-ডফলাক অত্যাচাৰ কৰা হৈছে।

(৬) বৃটিছৰ হাতত দেশখন ধ্বংস হোৱাত খেতি-বাতিলৈ ৰাইজৰ আস্থা নোহোৱা হৈছে।

(৭) চৰকাৰী কানি বিক্ৰী বন্ধ কৰিব লাগে।

(৮) ব্যাকৰণ, জ্যোতিষ আৰু গীতা-ভাগৱতৰ চৰ্চা নাইকিয়া কৰা হ'ল।

(৯) কমাৰ-সোণাৰিৰ বাহিৰে আটাইবোৰ খনিকাৰী বা গঢ়াবিদ্যা লোপ পালে।

(১০) মথাউৰিবোৰ বন্ধাবলৈ এৰি দিয়াত বানপানীয়ে বছৰি শস্য নষ্ট কৰিছে।

(১১) দেৱানী আদালতত কানীয়াক সাক্ষী মনা হৈছে।

(১২) ৰায়তৰপৰা ইস্তফা গ্ৰহণ কৰি ৰায়ত আৰু মৌজাদাৰ উভয়কে বিপাণ্ডত পেলোৱা হৈছে।

(১৩) নগদ চিকাৰপৰ সলনি ধান-চাউল আদি বস্তুৰেই খাজনা লোৱাৰ ব্যৱস্থা হ'ব লাগে। — ইত্যাদি।”

এই অভিযোগসমূহ আগবঢ়াই দেৱানে সামৰণিত অসম দেশখন কিদৰে শাসন কৰিলে দেশৰ প্ৰজাৰ মাজত সুখ-শান্তি বিৰাজ কৰিব আৰু চৰকাৰবোৰ কোনো প্ৰকাৰ বিপদ-বিঘিনি নহ'ব, তাৰ আঁচনি আৰু উপায়ো নিয়াৰিকৈ আগবঢ়াইছিল। সেই আঁচনি আৰু উপায় মতে মণিৰাম দেৱানৰ প্ৰধান দাবী আছিল বিশ্বনাথত আগবদৰেই বৃটিছৰ এজন মহামন্ত্ৰী চাহাবক ৰাখি উজনিৰ বংপুৰত আহোম ৰাজবংশক শাসন কৰিবলৈ সুবিধা দিব লাগে। মিল্ছ চাহাবে কিন্তু ৰাজকোঁৱৰ ঘনকান্ত আৰু দেৱানৰ আৰ্জি দুখন সুকীয়াকৈ ৰাখি বাকীবোৰ ফটা কাগজৰ দ'মত পেলাই দিছিল। এই দুয়োখন আবেদনেই কিন্তু অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ বাবে অত্যন্ত গুৰুত্বপূৰ্ণ আছিল। অসম শোষণ কৰিবলৈ অহা বৃটিছৰ পোন প্ৰথম বিৰোধিতা কৰি লিখা এই আবেদন দুখন পঢ়ি উঠি মিল্ছ চাহাবৰ খং দুগুণে চৰিছিল। সেয়েহে মণিৰামৰ মগজুৰ বিকৃতি ঘটাব ফলতহে সেই কথাবোৰ লিখিছে বুলি মিল্ছে দেৱানৰ ওপৰত দোষ জাপি দি বৃটিছ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেললৈ এনেদৰে লিখিছিল — “মণিৰাম দেৱান মানুহজন বৰ টেঙৰ, কুটনীতি কৰি ফুৰা, তলে

পুতল আৰু ষড়যন্ত্ৰকাৰীৰ শীতল সন্নিপাত, এওঁ বৃটিছৰ গোটেই শাসন প্ৰণালীটোকে নিন্দা কৰিছে আৰু নিন্দা বা গৰিহণা দিয়াৰো যি সীমা আছে তাকো চেৰাই গৈ অতিবিক্ৰিতভাৱে উচ্চ শ্ৰেণীৰ দুৰ্দশাবোৰ বৰ্ণাই গৱৰ্ণমেণ্টৰ কুৎসা বচনা কৰিছে — য'ত জটকুটৰ ঘাই মণিৰাম দেৱানেই। এওঁহে কেৱল বৃটিছ ৰাজত্বৰ ছিদ্ৰ উলিয়াই ফুৰিছে।”

অসমত কোম্পানীৰ শাসনৰ অগ্ৰগতি চোৱা-চিটা কৰিবলৈ অহা মিল্ছ চাহাবৰ এই মতামত পোৱাৰ পিছতে গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল মণিৰাম দেৱান, যুৱৰাজ ঘনকান্ত সিংহ আৰু তেওঁলোকৰ লগৰীয়াবিলাকৰ ওপৰত চোকা নজৰ ৰাখিবলৈ কোম্পানীৰ বিষয়াসকলক গোপনে নিৰ্দেশ জাৰি কৰিলে।

ইপিনেদি মিল্ছ চাহাবৰপৰা অসমৰ শাসন উন্নত কৰা বিষয়ৰ আটাইকেউটা প্ৰশ্নৰ কোনো উত্তৰ নোপোৱাত মণিৰাম দেৱান অতীৰ্ষ হৈ পৰিল। শেষত তেওঁ কলিকতাত থকা বৰলাট চাহাবক অৰ্থাৎ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলক আকৌ লগ ধৰি হ'লেও অসমত যিকোনো প্ৰকাৰে আহোম ৰাজবংশৰ শাসন প্ৰৱৰ্তন কৰিবলৈ মন স্থিৰ কৰিলে। সেইবাবে অসমৰ গণ্য-মান্য ব্যক্তিবৰ্গৰপৰা আৰু ক্ষমতা হেৰুৱাই কেঁচু যেন হৈ পৰা আহোম ৰাজ পৰিয়াল আৰু ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰপৰা ধন-বিত সংগ্ৰহ কৰি দেৱান দ্বিতীয় বাৰৰ বাবে কলিকতালৈ ৰাওনা হ'ল। সেইবাৰ ঘনকান্ত সিংহক ৰজা পাতি আহোম ৰাজবংশক পুনৰ ৰাজ্য ওভোতাই দিব লাগে বুলি দেৱানে কলিকতাত বৰলাট চাহাবক অনুৰোধ জনালোঁগৈ। পিছে ৰাজ্য শাসন কৰিব পৰাকৈ ঘনকান্ত সিংহৰ উপযুক্ত অৰ্হতা আছেনে নাই, প্ৰমাণ চাবলৈ বৰলাটে ঘনকান্ত সিংহক বিচাৰিলে। দেৱানেও কলিকতাবৰপৰাই ঘনকান্তক তালৈ মাতি পঠাই কেবাখনো চিঠি দিলে। কিন্তু দেৱানে ঘনকান্ত সিংহৰপৰা কোনো উত্তৰ-ভৰসা নাপালে। লগে লগে পুৰন্দৰ সিংহৰ নাতিয়েক কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰ সৈতে কলিকতাবৰপৰাই যোগাযোগ কৰি দেৱানে তেওঁৰপৰা উপযুক্ত সহাঁৰি পালে আৰু বৰলাটৰ সৈতে আলোচনা কৰি তেওঁকে অসমৰ ৰজা পতাৰ যাৱতীয় ব্যৱস্থা কৰিবলৈ ধৰিলে।

স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ মহা আয়োজন

কলিকতাত কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহক অসম দেশৰ স্বাধীনচিঠীয়া ৰজা পাতি বৃটিছৰ হাতৰপৰা দেশ উদ্ধাৰ কৰাৰ বাবে মণিৰাম দেৱানে নিতৌ নতুন সপোন বচনা কৰিবলৈ ধৰিলে। বৃটিছে অসমৰ ৰাজ সিংহাসনৰ দাবীদাৰ ঘনকান্ত সিংহ ৰাজকোঁৱৰক মণিৰামৰ লগত কলিকতাত নোপোৱাৰ চেলু লৈ মণিৰামক সেই ৰাজকোঁৱৰজনৰ বিপৰীতে আন এজন ৰাজকোঁৱৰক হাজিৰ কৰোৱাৰ কথাহে জনাইছিল। কিন্তু মণিৰামে সাহসেৰে সৈতে নতুনকৈ ৰজা পাতিব খোজা কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰ বিষয়ে নিজেই অনেক গুণ বখানি,

তেওঁ যে দেশ শাসনৰ বাবে লাহেকৈ পুৰুষ সেই কথা বৃটিছ বৰলাটক বুজোৱাৰ চেষ্টা কৰিছিল। তথাপি বৰলাটে কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰপৰা ৰাজেদনামা অৰ্থাৎ আবেদন-পত্ৰ লাগিব বুলি জনোৱাত মণিৰাম দেৱানে সেইখন নিবলৈ পুনৰ অসমলৈ উলতি আহিল।

অসমত পুনৰ ৰাজ-কাৰ্য প্ৰৱৰ্তন কৰি কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰ হাতত আহোমৰ হেৰোৱা ৰাজদণ্ড অৰ্পণ কৰিবলৈ দেৱানে কলিকতাৰপৰা আহি বিভিন্ন প্ৰকাৰ ব্যৱস্থা হাতত ল'লেহি। তাৰে ভিতৰত পিয়লী বৰুৱা ওৰফে মহেশচন্দ্ৰ গাভৰুয়েলীয়া বৰুৱাক মন্ত্ৰীৰূপে, দুতিৰাম বৰুৱা, বাহাদুৰ গাঁওবুঢ়া, ফৰ্মুদ আলি, উমাকান্ত বৰঠাকুৰ, মধু মল্লিক প্ৰভৃতিক ৰজাৰ বিশ্বাসী সহযোগী হিচাবে ৰজাঘৰীয়া বিষয়া পদত নিযুক্তি দি কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহক অসমৰ ৰজা পাতি থৈ মণিৰাম দেৱানে কলিকতাৰ বৰলাটৰ ওচৰলৈ পুনৰবাৰ যাত্ৰা কৰাৰ মনস্থ কৰিলে। দেৱানৰ সেই তৃতীয় যাত্ৰাৰ উদ্দেশ্য আছিল বৰলাটে বিচৰা মতে তেওঁৰ হাতত কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰ “ৰাজেদনামা” বা আবেদন-পত্ৰখন জমা দি স্বাধীন দেশ হিচাবে অসমক বৃটিছৰ কবলৰপৰা ৰক্ষা কৰা। এইদৰে অসমত থকা কোম্পানীৰ শাসকসকলৰ সগোচৰেই অসমৰ শাসন পৰিচালনাৰ সকলো প্ৰকাৰ দায়িত্ব কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰ হাতত অৰ্পণ কৰি মণিৰাম দেৱানে তেওঁৰপৰা যাৱতীয় কাগজ-পাতি লৈ ১৮৫৬ চনৰ শেষভাগত, (১৭৭৮ শকৰ পূজাৰ বিজয়া দশমীৰ দিনা) তৃতীয় বাৰৰ বাবে কলিকতালৈ যাত্ৰা কৰিলে।

আমাৰ জনসমাজত এঘাৰ কথা আছে; বোলে “কাকো পৰে, তালো সৰে”। মণিৰাম দেৱানৰ কলিকতা যাত্ৰাৰ সময়তো সেয়ে হৈছিল। বৃটিছ শাসনৰ প্ৰতি সেই সময়ত অসন্তুষ্ট হৈ পৰা ভাৰতবৰ্ষৰ অন্যান্য ৰাজ্য আৰু উপৰাজ্যসমূহৰ স্বাধীনচিঠীয়া ৰজা তথা ৰাইজেও প্ৰায় একে সময়তে বৃটিছ শাসকসকলৰ বিৰুদ্ধে মূৰ দাঙি উঠিছিল। কলিকতাত লাটুৱাবুৰ ঘৰতে থাকি অসমত ৰাজকাৰ্যৰ পুনৰ প্ৰচলন কৰাৰ দাবী জনাবলৈ বৰলাটক লগ ধৰাৰ জল্পনা-কল্পনা কৰি থাকোঁতেই গোটেই ভাৰততে সেই বিদ্ৰোহ প্ৰবল হৈ পৰিল। ফলত অসমৰ ৰজা আৰু ৰাইজকো ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলনৰ অন্যান্য বিদ্ৰোহীসকলৰ সৈতে সমিল-মিলৰে একগোট কৰি বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে একেলগে মাত মতাৰ চিন্তাত মণিৰাম দেৱান আকৌ ব্যস্ত হৈ পৰিল। কলিকতাৰপৰাই অসমত বিদ্ৰোহ বিয়পাবলৈ তেওঁ চিন্তা-চৰ্চা কৰিবলৈ ধৰিলে।

লাটুৱাবুৰ ঘৰত থাকোঁতেই দিল্লীৰ সম্ৰাট বাহাদুৰ শ্বাহে ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইৰ ৰজা-জমিদাৰ তথা গণ্য-মান্য ব্যক্তিসকললৈ পঠোৱা গোহাঁৰি-পত্ৰ আহি যেতিয়া লাটুৱাবুৰ লগতে দেৱানৰ হাততো পৰিলহি, সেই গোহাঁৰি-পত্ৰ পঢ়ি স্বাধীনমনা দেশপ্ৰেমিক মণিৰাম দেৱানৰ গাৰ তেজ উতলিবলৈ ধৰিলে। দৃঢ় সংকল্পৰে তেওঁ মন স্থিৰ কৰিলে যে সকলো ভাৰতৰ লগতে সীমামূৰীয়া অসমখনকো তেওঁ বৃটিছৰ কবলৰপৰা স্বাধীন কৰিহে এৰিব।

নানা চাহেব, টাটীয়া টুপী, কোঁৱৰ সিং, আহমেদ শ্বাহ প্ৰভৃতি স্বাধীনতাকামী বীৰসকলৰ তেজোদ্দীপ্ত বাণীৰ ধ্বনিয়ো তেওঁক বলিয়া কৰিলে।

অসমৰ ভৌগোলিক পৰিস্থিতি, এচাম আগশাৰীৰ ডা-ডাঙৰীয়াৰ দুৰ্বলচিঠীয়া মনোভাৱ, ইয়াণ্ডাবু সন্ধি কৰাৰ মুহূৰ্ত্ততে কোম্পানীয়ে অসমবাসীক দিয়া পুনৰ উলটি যোৱাৰ আশ্বাস আৰু স্বৰ্গদেৱ পুৰন্দৰ সিংহৰ দিনৰপৰা কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰ দিনলৈকে ৰজাঘৰ আৰু প্ৰজাঘৰে বৃটিছৰপৰা পোৱা লাঞ্ছনা তথা গঞ্জনা — এইবোৰ চিন্তাই দেৱানৰ মনটোক খুলি খুলি খাইছিল। অৱশ্যে তাতোকৈও আগৰ স্বতন্ত্ৰ অসম দেশৰ নীতি আৰু পিছলৈ বৃটিছৰ কুটনীতিয়ো তেওঁৰ মনত হেন্দোলনি তুলিছিল। “বিদেশীৰ অধীন হৈ থকাতকৈ মৰাই ভাল” — বুলি যি জাতিয়ে নিজৰ বুৰঞ্জী নিজেই ৰচিছিল; একেৰাহে ছশ বছৰ ৰাজত্ব কৰি কাৰোপৰা একো ননাকৈ স্বতন্ত্ৰভাবে নিজৰ ভৱিত নিজে থিয় দি দিন নিয়াইছিল — তেনে আত্মনিৰ্ভৰশীল জাতি এটাৰ মান-মটকৰ আক্ৰমণত হাড় ভাগিছিল। সেই ভগা হাড় জোৰা লগাবলৈ অহা বন্ধক বৃটিছসকলে অসমৰ সেইজী শ্বৰনি সম্পদৰ মোহত পৰি শেষত বন্ধকেই ভন্ধক হৈ পৰিছিল আৰু সেই ভন্ধকসকলে এদেও দুদেওকৈ আমাৰ সকলোটি সম্পদ আত্মসাৎ কৰাৰ কৰুণ দৃশ্য এখনো দেৱানৰ মানসপটত জ্বলজ্বল-পটপটকৈ জিলিকি পৰিল। তাৰ মাজতো অৱশ্যে ডেভিদ স্কট, নৌৱিল, জেনকিন্সৰ দৰে সৎ বিষয়াসকলৰ স্মৃতিয়ো দেৱানক মনোকষ্ট দিছিল। সকলো দিশ চালি-জাবি চাই ভাৰতবৰ্ষত হোৱা স্বাধীনতা আন্দোলনৰ লগত সমানে অসমবো স্বাধীনতাৰ দাবী তুলিবলৈ কলিকতাৰপৰাই মণিৰাম দেৱানে কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহ সমন্বিতে পত্ৰ মন্ত্ৰী, ডা-ডাঙৰীয়া, গোসাঁই-মহন্ত সকলোটিলৈ চিঠি পত্ৰ, বুদ্ধি পৰামৰ্শ দি সকলোকে স্বাধীনতা পিপাসু কৰি তুলিলে।

১৮৫৭ চনতে গোটেই ভাৰতবৰ্ষ জুৰি আৰম্ভ হোৱা চিপাহীৰ বিদ্ৰোহ, ৰাজ্য হেৰুওৱা ভগা ৰজাবিলাকৰ সংগ্ৰাম আৰু দিনে দিনে লাই পাই অহা বৃটিছৰ গোপন কৰ্মৰ সন্তোদ জনাই, অসমৰপৰাও ডাঁবৰ বাতৰি ডাঁবে পাবলৈ কিছুমান “ভাট”ৰ হাতত মণিৰাম দেৱানে কলিকতাৰপৰাই পিয়লী বৰুৱা, কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহ, মধু মল্লিক, উৰীধৰ শিৱসাগৰীয়া বৰুৱা, কৃষ্ণকান্ত অধিকাৰ গোস্বামী, মহীধৰ শৰ্মা মুক্তিয়ার, মায়াৰাম, চিত্ৰসেন বৰুৱা, লুকী শেনচোৱা বৰুৱা, গনেশচন্দ্ৰ বৰুৱা, কমলা চাৰিঙীয়া বৰুৱা, উগ্ৰসেন মৰঙীখোৱা গোহাঁই, দেউৰাম দিহিঙীয়া ফুকন, ঈশেন্দ্ৰ বৰঠাকুৰ, শ্বেখ ফৰ্মুদ আলি আদিলৈ অসংখ্য চিঠি-পত্ৰ দিছিল। স্বাধীনতাৰ ৰণৰ বাবে সজাগ আৰু সবল হ'বলৈ কোনোখন চিঠি ঠাৰে-চিঞৰে, কোনোখনত চহী বা নাম ঠিকনা আদি নোহোৱাকৈ আৰু কোনোখনত সাংকেতিক চিনকৰা বা বুজাইও — সেই চিঠিবোৰ দিছিল। চিঠি লেখি বিসকল “ভাট”ৰ হাতত পঠাইছিল, সেই “ভাট”সকল আছিল বিহাৰ, ৰাজস্থান বা

গুজৰাটৰ মানুহ। তেওঁলোকে ব্ৰহ্মাচাৰী, ফকিৰ বা ভিক্ষাৰীৰ বেশেৰে ভিক্ষা মগাৰ ছলেৰে নানা ঠাই ভ্ৰমণ কৰি ভাৰতত হোৱা স্বাধীনতা ৰূপৰ বা-বতৰা চিঠি পত্ৰবোৰ অনা-নিয়া কৰিছিল। সেয়া আছিল তেওঁলোকৰ বৃত্তি।

মণিৰাম দেৱানে 'ভাট'ৰ জৰিয়তে অসমলৈ পঠোৱা চিঠি-পত্ৰ আৰু গুপ্ত পৰামৰ্শৰ ঘাই ধৰণী আছিল পিয়লী বৰুৱা। তেওঁ দেৱানৰ সোহাঁতস্বৰূপ আছিল। ভাটে আহি তেওঁক দিয়া চিঠি পত্ৰবোৰ ৰজা বা আন সহযোগীসকলক বিলাই দিয়াৰ দায়িত্বও পিয়লী বৰুৱায়েই বহন কৰি অসমৰ স্বাধীনতা ৰণৰ অগনি বিয়পোৱাত প্ৰধান সহায় কৰিছিল।

দেৱানে কলিকতাৰপৰা অনেকজন অসমীয়ালৈ দিয়া অসংখ্য চিঠিত তেওঁৰ বুদ্ধি-বিচক্ষণতা, গভীৰ দেশ-প্ৰেম, কৰ্তব্যনিষ্ঠা আৰু শত্ৰুৰ প্ৰতি তীব্ৰ ঘৃণা প্ৰকট হৈ পৰিছিল।

কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহলৈ ১৮৫৭ চনৰ সাত জুনত ভকতমল নামৰ গুজৰাটী "ভাট" এজনৰ হাতত পঠোৱা চিঠিত দেৱানে এনেদৰে লেখিছিল —

“সম্প্ৰতি কলিকতাত বৰ “গোলমাল”। সেইদেখি, কাউন্সিল কেতিয়াকৈ বহিব, ক'ব নোৱাৰি। কাউন্সিল নবহালৈকে মই থাকিব লাগিব। খৰচ-পাতি শেষ হ'ল, মোৰ হাত উদং। ৰাজধানীত গোলমাল ডাঙৰ হ'লে, ধনবিত নোহোৱাকৈ কেনেকৈ থাকিম? বিপদত পৰিব লাগিব। এই সময়ত মোৰ কি নো বিলৈ হ'ব পাৰে বুলি আপুনি ভাবিব পাৰে। কিন্তু আমাৰ উভয়ৰে কাৰ্যসিদ্ধি কৰিবলৈ হ'লে আৰু দুদিনমান থকা হে ভাল হ'ব। দেশৰ গতি ভাল নহয়। ভাল হ'লেও আপোনাৰ ভাল, বেয়া হ'লেও আপোনাৰেই ভাল। তাত সন্দেহ নাই।”

কিন্তু ৰজাৰপৰা কোনো উত্তৰ নোপোৱাত অৰ্ধৈৰ্য হৈ দেৱানে ২৩ জুনত আকৌ লিখিছিল —

“২৪ জেঠৰপৰা ২৯ জেঠলৈকে আপোনালৈ — এখনৰ পাছত এখনকৈ তিনিখন চিঠি দিছিলোঁ; তাৰ লগতে সেই কেইদিনৰ সংবাদ পত্ৰ আৰু আৰ্জিবিলাকৰ নকলো পঠাইছিলোঁ। সেই চিঠি-পত্ৰবোৰ যদি ঠাৱে-থিকে আপোনাৰ হাতত পৰিছেগৈ, তেন্তে তাত খোলা-খুলিকৈ লেখা কথা, আৰু পাকে-প্ৰকাৰে দিয়া আভাসৰপৰা আপুনি ঘটনাৰ সমস্ত কথা আনুপূৰ্বিক অৱগত হ'ব। দেশত ডাঙৰ বিপদ; চিঠি-পত্ৰবোৰ আপোনাৰ হাতত পৰিলগৈ নে নাই ক'ব পৰা নাই। নপৰাটোৱেই ঠিক। কিয়নো, ৰজালৈ দিয়া চিঠি-পত্ৰৰ বিপদ বেছি। তদুপৰি বাটত গোলমাল হোৱাৰ বিপদ যে আছেই। এই কাৰণৰ নিমিত্তেই আপুনি চিঠি পোৱা-নোপোৱাত মোৰ সন্দেহ।”

“মই ইয়াত থাকোঁ মানে উই-হাফলুৰ নিমিত্তে আপুনি ভয় কৰিব নেলাগে। কালি দিয়া সাংকেতিক চিঠিতে সকলো গম পাব। চিঠিৰ কথা আপু — ক'তো নুলিয়াব। সৰ্ব গাৰ মৰিল। কৰঙ্গনৰ ফালেহে টিপ্পি-টিপ্পিকৈ জীৱটো লাগি আছে। এয়ে হৈছে কোম্পানী বাহাদুৰৰ অৱস্থা। চাব, এই কথা যেন ক'তো ঘৃণাক্ষৰেও প্ৰকাশ নেপায়।”

ৰজাৰ উপৰিও অনেকলৈ দিয়া চিঠিত মণিৰাম দেৱানে নিজৰ নামটো লিখা নাছিল। কোনোখনত চহীয়েই দিয়া নাছিল বা কোনোখনত দিছিল যদিও, তাকো অংকৰদ্বাৰা। দেৱানে অংকৰে দিয়া চহীটো আছিল তলত দিয়া ধৰণৰ —

৫	৪	৬	৫
৫	৫১	২১	৫

এই চহীটোৰ অৰ্থ এনেধৰণৰ —

অসমীয়া বৰ্ণমালাৰ ব্যঞ্জন বৰ্ণৰ বৰ্গমতে ওপৰ শাৰীৰ প্ৰথম ৫ টো হ'ল পবৰ্গ। সেইদৰে ৪ টো হ'ল তবৰ্গ, ৬ টো অন্তঃস্থবৰ্গ আৰু শেষৰ ৫ টো পবৰ্গ।

সেইমতে তলৰ শাৰীৰ —

প্ৰথম ৫ অংকটো হ'ব প বৰ্গৰ পঞ্চম বৰ্ণ — ম।

দ্বিতীয় ৫ অংকটো হ'ব ত বৰ্গৰ পঞ্চম বৰ্ণ — ন, তাত দীৰ্ঘ ঙ্গকাৰ — মী।

তৃতীয় ২ অংকটো হ'ব অন্তঃস্থ বৰ্গৰ দ্বিতীয় বৰ্ণ — ৰ; তাত আকাৰ আছে — বা।

চতুৰ্থ ৫ অংকটো হ'ব সেইদৰে পঞ্চম বৰ্গৰ পঞ্চম বৰ্গৰ পঞ্চম বৰ্ণ — ম।

এতেকে সম্পূৰ্ণ নামটো হ'ল মনীৰাম।

*

*

*

*

এইদৰে গোপনে ষড়যন্ত্ৰ কৰি মণিৰাম দেৱানে অসমত স্বাধীনতাৰ সৰ্বপ্ৰথম বিদ্ৰোহ আগবঢ়াই নিলে। পিয়লী বৰুৱাই গোলাঘাটত থকা বৃটিছ সেনাৰ ছাউনিত প্ৰৱেশ কৰি তাত চাকৰি কৰা থলুৱা চিপাহীসকলক ৰজাৰ পক্ষে যুঁজ দিবলৈ আহ্বান জনালেগৈ। তেওঁবিলাকে অসমৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ বাবে ৰজাক সহায় কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিল। সেইবিলাক দেখি শুনি তেতিয়াৰ বৃটিছ প্ৰশাসক মিঃ চি হলৰইদ আৰু তেওঁৰ সহায়ক মিঃ লুথাৰ চাহাবে অসমীয়াৰ মুক্তি-সংগ্ৰাম ৰোধ কৰিবৰ বাবে তৎপৰ হ'ল। সংগ্ৰাম দমনৰ বাবে যেনি-তেনি চিপাহী আৰু চোৰাংচোৱা নিযুক্তি দিলে।

শেষ পৰ্যায়ত গৈ মণিৰাম দেৱান আৰু সমগ্ৰ অসমীয়া জাতিৰ সমুখত চৰম দুৰ্ভাগ্যজনক সেই মুহূৰ্তটো সমাগত হ'ল। যাৰ বাবে উক্ত সংগ্ৰামৰ গোটেই ষড়যন্ত্ৰটোৱেই

বৃটিছৰ দৃষ্টিত তেনেই মুকলিকৈ ধৰা পৰি গ'ল।

তেতিয়া অসমৰ ৰাজধানী আছিল যোৰহাট নগৰত। যোৰহাট নগৰৰ কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰ হাউলি আৰু বৃটিছৰ থানাৰ হাউলি দুটা দেখাত একে ধৰণৰেই আছিল। মণিৰাম দেৱানে এখন অত্যন্ত গোপনীয় চিঠি লিখি পিয়লী বৰুৱাৰ মাৰফতত ৰজা কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহক দিবলৈ যিজন ফকীৰ-বেশী “ভাট”ক যোৰহাটলৈ পঠাইছিল, তেওঁ ৰাজহাউলী বুলি ভুলকৈ থানাৰ চৌহদতে সোমালগৈ। তাৰপিছত হাষ্ট পুষ্ট চেহেৰাৰ বৰডাৰোগা হৰনাথ পৰ্বতীয়া বৰুৱাকে ৰজা বুলি ভাবি দেৱানৰ চিঠিখন দিবলৈ গ'ল। চিঠিখন নিছিল এডাল লাখুটিৰ ভিতৰত। লাখুটি ফালি চিঠি উলিয়াই দিলত বৰডাৰোগাই পঢ়ি চাই দেখে চহী নিদিয়াকৈ মণিৰাম দেৱানে পিয়লী বৰুৱাৰ নামত কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহলৈ দিয়া এখন গোপন চিঠি। চিঠিখন পাই বৃটিছ পদানত হৰনাথ ডাৰোগাই হাততে স্বৰ্গ ঢুকি পোৱাৰ দৰে পালে।

লগে লগে বৃটিছে পিয়লী বৰুৱা আৰু কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহক গ্ৰেপ্তাৰ কৰিলে আৰু তেওঁলোকৰ মুখৰপৰাই সুখি-পুছি বাকীসকল সহযোগীৰ নামবিলাকো লৈ সহজেই তেওঁলোকক গ্ৰেপ্তাৰ কৰি পেলালে। একে সময়তেই যোৰহাটৰপৰাই আসাম কোম্পানীয়ে বঙ্গৰ দুৱলীয়া লাটচাহাবৰ কাৰ্যালয়ৰ সৈতে যোগাযোগ কৰি লাটুৱাবুৰ ঘৰতে মণিৰাম দেৱানকো গ্ৰেপ্তাৰ কৰি আলিপুৰ জেলত আবদ্ধ কৰি ৰাখিলে।

মণিৰাম দেৱানৰ ফাঁচী

ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলনৰ বীজ ৰোপণ কৰি অসমত বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে কৌশলেৰে আগবাঢ়ি যাওঁতেই মণিৰাম দেৱান, পিয়লী ফুকনকে ধৰি তেওঁলোকৰ সতীৰ্থসকল পিচলি পৰিব লগীয়া হ'ল। বৃটিছৰ ভক্তিত একান্ত বাধ্য হৈ পৰা হৰনাথ পৰ্বতীয়া বৰুৱা, চোৰাংচোৱা মোহন হাজৰিকা আদিৰ দৰে কিছুমান ঘৰবৈৰী মানুহৰ প্ৰৰোচনা আৰু সহায়-সহযোগৰ বাবেই বৃটিছসকল ইমান দূৰ আগবাঢ়িব পাৰিছিল। কলিকতাত গ্ৰেপ্তাৰ কৰাৰ পিছত ১০০ জন গোৰা চিপাহীৰে সৈতে নজৰ বন্দী কৰি “কেলিডন” নামৰ জাহাজেৰে দেৱানক যোৰহাটলৈ লৈ অনা হ'ল। লগে লগে দেৱান আৰু তেওঁৰ সহযোগীসকলৰ বিৰুদ্ধে হলবইদ চাহাবে বিচাৰৰ ভেকোভাওনাৰ আয়োজন কৰে। ১৮৫৭ চনৰ ১৪ নং ধাৰা অনুসৰি বিচাৰ কৰি ৰজা কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহক ওৱাহাটীত নজৰ বন্দী কৰি ৰাখিলে; মধু মল্লিক, দুতিৰাম বৰুৱা, গনেশচন্দ্ৰ, লুকী শেনচোৱা, নীলকণ্ঠ চোলাধৰা ফুকন, কমলা চাৰিঙীয়া বৰুৱা, বাহাদুৰ গাঁওবুঢ়া আদিক কলিয়াপানীৰ নিৰ্বাসন দণ্ড আৰু মধুৰাম কোঁচ, উমাকান্ত বৰঠাকুৰ, নাৰায়ণ আৰু মায়াৰাম বৰবৰা, ঈশেশ্বৰ শৰ্মা প্ৰভৃতিক কাৰাদণ্ড বিহিলে। শেষত সেই একেখন আইনৰ অধীনতে বিচাৰৰ ভাওনা

পাতি হলবইদে ১৮৫৮ চনৰ ন ফেব্ৰুৱাৰীত পিয়লী বৰুৱাৰ আৰু সেই বছৰে ২৩ ফেব্ৰুৱাৰীত মণিৰাম দেৱানৰ ফাঁচীৰ ক্ষুম জাৰি কৰিলে। সেই অনুসাৰে যোৰহাটৰ টোকোলাই নৈৰ পশ্চিমপাৰে কুঁৱৰী পুখুৰীৰ পূবে তথা গড় আলিৰ দক্ষিণে থকা ঠাইখণ্ডত ফাঁচীশাল সজাই ২৬ ফেব্ৰুৱাৰীৰ দিনা দুয়োজন স্বাধীনতা সংগ্ৰামীকে ফাঁচী কাঠত ওলমোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰা হ'ল।

২৬ ফেব্ৰুৱাৰীৰ দিনা দুয়োজন বীৰপুৰুষক বিদায় জনাবলৈ যোৰহাটত অগণন মানুহৰ সমাগম ঘটিল। শিৱসাগৰ, ডিব্ৰুগড়, গোলাঘাট, নগাঁও আৰু মাজুলীৰপৰাও অনেক মানুহ আহি যোৰহাটত গোট খাই মণিৰাম-পিয়লীৰ গুণানুকীৰ্তন কৰি হিয়া ঢাকুৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। সেই মানুহবিলাকক চম্ভালিবলৈ জাকে জাকে গোৰা পণ্টনে ফাঁচীকাঠৰ চৌপাশ বেৰি পেলালে। পুৱা ন বজাৰ লগে লগে দুয়োজন বীৰ পুৰুষকে বন্দীশালৰপৰা উলিয়াই অনা হ'ল মণিৰাম দেৱানে হাঁহি হাঁহি হাতত ৰূপৰ ধোঁৱাখোৱাটো লৈ আগবাঢ়ি আহিল, তেওঁৰ পাছে পাছে আহিল পিয়লী বৰুৱা। চিপাহীয়ে দুয়োকে নি ফাঁচী শালৰ ওচৰ পোৱালৈগৈ। ওচৰত মিঃ হলবইদ, বিচাৰ, বিছাৰ্ডচন আদি চাহাব, ডাৰোগা হৰনাথ পৰ্বতীয়া বৰুৱা আৰু দূৰে দূৰে অনেক প্ৰজা। সকলোৰে শুনাকৈ ইংৰাজী আৰু বঙলা ভাষাৰে হলবইদ চাহাবৰ ফাঁচীৰ ক্ষুমটো পঢ়ি দিয়া হ'ল। লগে লগে দেৱানে হাতৰ ধোঁৱাখোৱাটোত কেহোঁপামান মাৰি ডাৰোগাৰ হাতত সেইটো গটাই দিলে আৰু দুই হাত যোৰ কৰি ফাঁচীশালৰ চাঙৰপৰাই সকলোৰেপৰা ক্ষমা বিচাৰিলে —

“হে প্ৰজাসকল! মই বিষয়া হৈ থাকোঁতে মোৰপৰা তোমালোকে অশেষ দুখ-বেজাৰ পাইছিল, সেই সকলোবোৰ এনে সময়ত তোমালোকে ক্ষমা কৰিব লাগে।”

তেওঁৰ শেষ বাণীয়াৰ শেষ হোৱা কিঞ্চিৎ সময়ৰ পিছতে কেউকাষে তহল দি থকা চিপাহীবোৰে শূন্যলৈ লক্ষ্য কৰি কেবাজাঁয়ো গুলী মাৰিলে। গুলীৰ শব্দ নিজম পৰাত দুজন ফাটেকিয়াল ফাঁচীৰ ফাঙলৈ উঠি গৈ দুয়োৰে মূৰত দুটা ক'লা টুপী পিন্ধাই দিলে আৰু তাৰ পিছত ফাটেকিয়। দুজনে ফাঁচীৰ জৰীও ডিঙিত পিন্ধাই নামি আহিল। যোৰহাটৰ কাছাৰী ঘৰত ঠিক দহবজাৰ ঘণ্টাত কোৰ পৰোঁতেই বীৰাই চাউডাঙে ফাঁচীৰ জৰীত টান দিয়াৰ লগে লগে মানুহবোৰে তন্ময় হৈ চাই থকাৰ মুহূৰ্ততে মণিৰাম-পিয়লীৰ জীৱন্ত শৰীৰ দুটি মৰা শত পৰিণত হ'ল। অতি কৰুণভাৱে দুটি অসম-প্ৰাণৰ প্ৰাণবায়ু পঞ্চভূতত মিলি গ'ল।

সন্ধ্যা সাজ লাগি ভগাত দুয়োটা মৃতদেহ নি মাটিত পুতি থোৱা হ'ল — আৰু এইদৰেই মণিৰাম আৰু পিয়লীৰ মানৱ শৰীৰ দুটা অসমৰ মাটিত মলঙি তেওঁলোকৰ নাম দুটা যুগ-যুগান্তৰলৈ জিলিকি ব'ল।

“বালিত জিলিকিলে বালিৰ বালিচন্দা
তাতোকৈ জিলিকে সোণ,
মাটিত জিলিকিলে মণিৰাম-পিয়লী
নেকান্দি থাকিব কোন?
হায়ে, নেকান্দি থাকিব কোন?”

মণিৰাম দেৱানৰ ব্যক্তিগত জীৱনত এভূমুকি

প্ৰায় চাৰে পাঁচ ফুট ওখ, বোন্দাকোঁচ বৰণীয়া গাৰে সৈতে কেঁচাচকুৰা মণিৰাম দেৱান এজন সৰ্ববিদ্যা-বিশাৰদ পুৰুষ আছিল। তেওঁ সোহাঁত-বাওঁহাত দুয়োটা হাতেৰেই লিখা-পঢ়াৰ পৰা আদি কৰি সকলো কাম কৰিব পাৰিছিল। মূৰত অনবৰতে তামৰাজ পাণ্ডবী মৰা, অলপ কুঁজা চেহেৰাৰে, ওখ বহল কপালখনেৰে সৈতে মণিৰাম দেৱান দেখিবলৈ সিমান দেখনিয়াৰ মানুহ নাছিল যদিও জ্ঞানৰ পাৰদৰ্শিতাবে তেওঁ সকলোকে জয় কৰিব পাৰিছিল। দেৱানে চাৰিগৰাকী পত্নী বিয়া কৰিছিল। প্ৰথমা গৰাকী পত্নী তৰাবতীৰ এটি মাত্ৰ কন্যা সন্তানৰ জন্মৰ পিছতে মৃত্যু ঘটিছিল। দ্বিতীয়া গৰাকী বুটিতা বা বৃন্দাবলী। এওঁলোক দুয়ো আছিল চামগুৰিৰ। এই বুটিতাৰ ঔৰসতে ব'ম নামৰ পুত্ৰ সন্তানটিৰ জন্ম হৈছিল। তৃতীয় ভাৰ্যা আছিল বিশ্বনাথৰ চম্পাৱতী। চম্পাৱতীৰ তনুৰাম আৰু গোপাল নামৰ দুটি পুত্ৰ আৰু লক্ষিতা, দময়ন্তী আৰু ৰাধা নামৰ তিনিগৰাকী কন্যা সন্তানৰ জন্ম হৈছিল। চতুৰ্থা ভাৰ্যা বিনন্দিনীক দেৱানে ফাঁচী লোৱাৰ প্ৰায় দহ/বাৰ বছৰৰ আগেয়েহে এলেঙী সত্ৰৰপৰা বিয়া কৰাইছিল আৰু তেওঁৰ যাদুৰাম নামেৰে এটি পুত্ৰ সন্তানৰ জন্ম হৈছিল। মণিৰাম দেৱান আৰু তেওঁৰ পুত্ৰ তথা জীয়ৰীহঁতৰ ফালৰ পৰা বঢ়া বংশ পৰিয়ালৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰি বেণুধৰ শৰ্মাই লিখিছিল — “আজি-কালি অসমৰ এনে এঘৰ সম্ভ্ৰান্ত কায়স্থ নাই যাৰে সৈতে মণিৰাম দেৱানৰ এফালে নহয় এফালে বন্ধু সম্বন্ধ নাই।”

দেৱানক ফাঁচী দিয়াৰ পাছতে তেওঁৰ সকলো স্থাবৰ তথা অস্থাবৰ সম্পত্তি বৃটিছ চৰকাৰে বাজেয়াপ্ত কৰে। সেইমতেই যোৰহাট, অৰ্জুনগুৰি (শিৱসাগৰ), নাজিৰা, বিশ্বনাথ, চাওখাত, চাৰিং, চেনিমৰা আৰু চেংলুঙত থকা দেৱানক আঠখন ঘৰবাৰী, যোৰহাটৰ চাংমাই গড়, এৰালতলী, কাকপথাৰ, চাবুকধৰা আদিত থকা ১০০ পাল মান গৰু-ম'হ, তথা নানান সা-সম্পত্তি বৃটিছসকলে হস্তগত কৰি পেলাইছিল।

দেৱানৰ সাহিত্য চৰ্চা আৰু সাংবাদিকতা

মণিৰাম দেৱান অত্যন্ত বিদ্যুৎসাহী পুৰুষ আছিল। জীৱনৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্তকে দেশহিতৈষী মণিৰাম দেৱানে অথলে যাবলৈ দিয়া নাছিল। মানব ভয়ত পলাই ফুৰোঁতেই

দেউতাক ৰামদত্ত দোলাকাষৰীয়া বৰুৱাৰ অনুপ্ৰেৰণাত প্ৰাচীন অসমৰ গৌৰৱ কাহিনীৰে ভৰা বুৰঞ্জীৰ সাঁচীপতীয়া পুথি পঢ়িবলৈ লোৱা মণিৰাম দেৱানে পিছৰ কালত দেশৰ প্ৰশাসনৰ ঘাই বিষয়া হৈ থাকোঁতেও সেই বিষয়ৰ চিন্তা-চৰ্চা কৰি গৈছিল। ব্যক্ততাৰ মাজতে সৰু-সুৰা সুকণ্ডা উলিয়াই তেওঁ সাহিত্য চৰ্চা, ইতিহাস ৰচনা আৰু সংবাদ সেৱাও কৰিছিল। সাহিত্য চৰ্চা কৰিবলৈ দেৱানে নিজৰ ঘৰতে ধনঞ্জয় অধ্যাপক, নিৰঞ্জন বাগীশ, কমলদেৱ শৰ্মা আৰু ৰামদেৱ ভট্টাচাৰ্য নামেৰে চাৰিগৰাকী পণ্ডিত ৰাখিছিল। নিজৰ বুদ্ধি আৰু তেওঁলোকৰ সৈতে আলোচনা কৰি লাভ কৰা জ্ঞানৰ ভেটিত মণিৰাম দেৱানে কেবাখনো পুথি লিখিছিল। তাৰ ভিতৰত “বুৰঞ্জী বিবেকৰত্ন”, “বাৰভূঞা চৰিত্ৰ” আৰু “ভক্তি প্ৰদীপ” বোলা পুথিকেইখন বিশেষ উল্লেখযোগ্য।

বুৰঞ্জী বিবেকৰত্ন : দেৱানে তিনি খণ্ডত আহোম যুগৰ এই বুৰঞ্জীখন লিখিছিল। প্ৰতিটো খণ্ডৰ নাম দিছিল ‘পটল’। প্ৰথম ‘পটল’টো সৌভাগ্যক্ৰমে অধ্যাপক উপেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ লেখাৰদেৱে উদ্ধাৰ কৰিছিল আৰু পিছত আন দুটি ‘পটলো’ উদ্ধাৰ হয়। “বুৰঞ্জী বিবেকৰত্ন”খন সংস্কৃত, বঙলা, ফাৰ্চী, ইংৰাজী আৰু অসমীয়া ভাষাৰ সানমিহলি শব্দৰে ৰচনা কৰা হৈছিল। ভাষাৰ ব্যৱহাৰ, ঘটনাৰ আদি ক্ৰম আৰু বৰ্ণনাৰ বসন্তৰ উপস্থাপনৰ বাবে “বুৰঞ্জী বিবেকৰত্ন” চিৰকালৰ বাবে জিলিকি থাকিব।

সাংবাদিকতা : কলিকতাৰপৰা প্ৰকাশিত “সমাচাৰ দৰ্পণ” নামৰ প্ৰখ্যাত কাকতখনত মণিৰাম দেৱান অসম দেশৰ হৈ একমাত্ৰ সংবাদদাতা আছিল। অসমৰপৰা সংবাদ পঠোৱাৰ লগতে বিভিন্ন সমস্যা আৰু বিষয়ক লৈ তেখেতে বঙলা ভাষাতে অসংখ্য প্ৰবন্ধও ৰচনা কৰিছিল। এইজন দানী মণিৰাম দেৱানেই ১৮৪৯ চনত “অসমীয়া ল'ৰাৰ মিত্ৰ” নামৰ অসমীয়া পাঠ্যপুথিখন প্ৰকাশ কৰিবলৈ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনক আৰু পিছত “অৰুণোদই” সংবাদ পত্ৰৰ প্ৰকাশত ব্যাঘাত জন্মাত পাদুৰী চাহাবসকলকো ধনেৰে সহায় কৰি খ্যাতি আৰ্জিছিল।

মণিৰাম দেৱানৰ গীত

প্ৰতিগৰাকী বীৰ-বীৰাঙ্গনাৰ অমৰ কাহিনীয়ে একোখন দেশৰ মানুহক নতুন উদ্যমেৰে কাম কৰিবলৈ কৰ্মস্পৃহা আৰু প্ৰেৰণা যোগাই জীৱন পথত আগবাঢ়ি যোৱাত সহায় কৰে। সেয়ে প্ৰতিখন উন্নত দেশ তথা প্ৰতিটো উন্নত জাতিয়েই নিজ দেশ তথা নিজ জাতিৰ বীৰ-বীৰাঙ্গনাসকলৰ স্মৃতিচাৰণত যথেষ্ট গুৰুত্ব আৰোপ কৰা দেখা যায়। আমাৰ দেশ ভাৰতবৰ্ষও অনেক দেশপ্ৰেমী বীৰ সন্তানৰ মাতৃভূমি, য'ত বুৰঞ্জীয়ে ঢুকি নোপোৱা দিনৰেপৰা অনেক বীৰ সন্তানৰ জন্ম হৈ আহিছে আৰু দেশবাসীয়ে আজিও তেওঁলোকক শ্ৰদ্ধাৰে সুৰি আছে। আই ভাৰতৰ নুমলীয়া জীয়ৰী, শুৱনী সফুৰা অসমীৰ

কোলাতো অনেক স্বৰণীয়-বৰণীয় বীৰ সন্তানৰ জন্ম হৈছিল। অনেকে আকৌ অসমীৰ সন্মান অটুট ৰাখিবলৈ গৈ স্ব-ইচ্ছাই মৃত্যুক সাবটি লৈছিল। যাৰ ভিতৰত মণিৰাম দেৱান আৰু পিয়লী বৰুৱা অন্যতম উদাহৰণ। মণিৰাম দেৱান আৰু পিয়লী বৰুৱাক ফাঁচী দি বৃটিছে তেওঁলোকৰ স্মৃতি, কীৰ্তি-কলাপ আৰু দেশ উদ্ধাৰৰ প্ৰচেষ্টা আদি সকলোবোৰ ধূলিৰ লগত মিহলি কৰি, লগতে অসমত গজি উঠা স্বাধীনতাৰ গজালি ভাঙিবলৈ জোৰদাৰ প্ৰচেষ্টা চলাইছিল। কিন্তু মণিৰাম-পিয়লীক ফাঁচী দিলেও অসমৰ গাঁও-ভূঁইৰ লেখা-পঢ়া নকৰা সাধাৰণ মানুহখিনিৰ মাজত তেওঁলোক জীয়াই থাকিল। মণিৰাম দেৱানৰ বিষয়ে গাঁৱে-ভূঁয়ে সাধাৰণ মানুহখিনিয়ে গোৱা গীতসমূহেই মণিৰামৰ অনুপস্থিতিতো অসমৰ মানুহক বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে মাৰ-বান্ধি উঠাত অনুপ্ৰেৰণা যোগালে। পিছত চাৰিওত “মণিৰাম দেৱান উৎসৱ” পতা হ’ল। ঠায়ে ঠায়ে সিঁচৰতি হৈ পৰা এই গীতসমূহে বিজ্ঞীত, বনগীত আৰু লোকগীতৰ ৰূপত স্বাধীনতা পিয়াসী অসমীয়া মানুহক আৰু অধিক উৎসাহ দিছিল।

তলত মণিৰাম দেৱানৰ বিষয়ে যি পোন্ধৰটা গীত উল্লেখ কৰা হৈছে তাৰে প্ৰথম পাঁচোটা বুৰঞ্জীবিদ বেণুধৰ শৰ্মাই, তাৰ পিছৰ পাঁচোটা ড° লীলা গগৈয়ে আৰু শেষৰ পাঁচোটা শোণিতপুৰ জিলাৰ জামুগুৰিহাটৰ পাটলৰ চুক গাঁৱৰ গোলোকচন্দ্ৰ শৰ্মাই সংগ্ৰহ কৰিছিল।

১

আই সবস্বতী দেৱী পাৰেবতী
তোমালৈ মানি যাওঁ চাউল।
পাহৰা গীতকে সোৱঁৰাই দিবাহি
গীতৰ ভাঙি দিবা আউল।।
চন্দ্ৰক সেৱা কৰোঁ সূৰ্যক সেৱা কৰোঁ
সেৱা গণপতিক কৰোঁ।
ভৰলী আইকো সাত সেৱা কৰোঁ
মণিৰামৰ ভনিতা জোৰোঁ।।

২

কোনে বোলে চৰিলে,
মণিৰামে গোৱালপাৰাত
স্কট চাহাবেৰে সখী কৰিলে।
চাহাবে ক’লেহি বুজাই,
অসম দেশ ল’ব লাগে
বৰলুইতেৰে উজাই।

৩

মনে গুণি চালে
মণিৰাম দেৱানক মন্ত্ৰী বাব দিলে।
অনেক গুণনি ধৰি দেৱান দেউতা
ভাটীলৈ ভটিয়াই গ’ল,
বঙালৰ ঘৰতে এপালি মিলিল ঐ
দেশখন তল-ওপৰ হ’ল।

৪

এ-দেউ ব’ল,
চ’ৰা মাৰি দেৱান দেউ
ভটিয়াই গ’ল।
নগৰ হ’ল বাজ,
পোনাই দেৱান পালেগৈ
চিলমাৰী বাজ।
এ-দেউ কিনো মাছ মাৰিলা শ’ল,
চিলমাৰীত দেৱানৰ
আধা বয়স গ’ল।।

৫

ভটিয়াই গ’লেগৈ উজনিৰ মণিৰাম
বাটতে খাই গ’ল জৰা।
মণিৰামৰ বাতৰি নেপাওঁ ভালে কৰি
যঁতৰত নুঘূৰে শলা।।

৬

চম্পাৱতী গাভৰুৰ সেন্দূৰ মচে খালে
ঘনে ঘনে সোঁহাত লৰে।
কাউৰীয়ে ৰমলিয়াই ফেঁচাই কুৰুলিয়াই
সপোনত আগদাঁত সৰে।।

৭

ৰজা পাতিবলৈ ওলালি মণিৰাম
জতঁৰাই মাৰিলি হাঁচি।
ল’ৰা আৰু তিৰোতাক এথানীত পেলালি
ল’লি যোৰেহাটত ফাঁচী।।

৮

যোৰহাটত নুৰুবি আদা মোৰ কুটুম ঐ
গোলাঘাটত নুৰুবি আদা।
সাতোটা পণ্টনৰ চিপাহী নামিলে
দিলে মণিৰামক খেদা।।

৯

চান্দো লৰিছে সুৰুযো লৰিছে
লৰিছে বসুমতী আই।
সাত পাল ৰণুৱাই খেদিব লাগিছে
মণিৰামৰ কি চাবা বিলাই।।

১০

ৰূপৰ ধোঁৱাখোৱাত খালি ঐ মণিৰাম
সোণৰ ধোঁৱাখোৱাত খালি।
ৰজা পাতিবলৈ ওলালি মণিৰাম
ডিঙিত চিপৈজৰী ল'লি।।

১১

ই বোলে মণিৰাম, সি বোলে মণিৰাম
মণিৰাম ক'লৈনো গ'ল,
ছকুৰি চিকাৰুপ কঁকালত বান্ধি লৈ
মণিৰাম ভটীয়াই গ'ল।।

১২

জিলিকি আহিলে চৰা নাওখনি
জিলিকি আহিলে টিং।
তাৰে মাজতে মণিৰাম জিলিকিল
গলধনৰ চুলিতে চিন।।

১৩

লেঙি তামোলৰে পুলি ঐ মণিৰাম
লেঙি তামোলৰে পুলি
মণিৰাম দেৱানক ফাঁচী দি মাৰিলে
তললৈ নামিলে চুলি।।

১৪

ৰজাৰ নাওখন কোৰোকা কুৰুৰি
ল'লে বৌমাছে খোৰ।
মণিৰাম দেৱানৰ ফাঁচী হ'বৰপৰা
চকুলো নুওচে মোৰ।।

১৫

ম'হতে পৰিলে চুতীয়া শালিকা
আমত মলিয়ালে মল।
মণিৰাম দেৱানক যোৰহাটত মাৰিলে
বুকু হমহমাই গ'ল। ইত্যাদি।

* * *

এইজন ক্ষণজন্মা অসম সন্তানৰ স্মৃতিক যুগমীয়াতকৈ বাৰিষলৈ পৰৱৰ্তী কালত ড°
ভূপেন হাজৰিকাইও “মণিৰাম দেৱান” নামেৰে এখন অসমীয়া বোলছবি নিৰ্মাণ কৰিছিল।
যিখন ছবিৰ জনপ্ৰিয় গীতটিও আছিল বুকু হমহমাই যোৱা ধৰণৰ। সেইটো হ'ল —

“বুকু হম্ হম্ কৰে মোৰ আই
কোনে নিদ্ৰা হৰে মোৰ আই
পুত্ৰ হৈ মই কি মতে তৰোঁ ;
আই, তোৰে হৈ মই মৰোঁ।

দেশৰে চন্দ্ৰমা আই
কাল আন্ধাৰে আৰবে,
অগণি কালিকা
দেহৰ বন্ধে বন্ধে চৰে।

বজ্জ সম দূঢ় আই
চৌপাশৰে গড়,
চৌপাশৰে গড় ভেদিম
কিঞ্চিতো নাই পৰ।

যাঁচিম সান্তনা
আইৰ মুক্তি প্ৰভাতেৰে

থাপিম থাপনা

আই শোণিত তিয়াগেৰে...।

বুকু হম্ হম্ কৰে মোৰ আই।

কথা আৰু সুৰ : ড° ভূপেন হাজৰিকা

বোলছবি : 'মণিৰাম দেৱান'

গীত ৰচনাৰ কাল : ১৯৬৩, কলিকতা।

*

*

*

*

সামৰণি

একালত বৃটিছৰ সৈতে বন্ধুত্ব স্থাপন কৰি, তেওঁবিলাকৰপৰা দেশ শাসন আৰু উন্নত জীৱন যাপনৰ সকলোবোৰ উৎকৃষ্ট গুণ আয়ত্ব কৰা মণিৰাম দেৱানে পিছলৈ বৃটিছৰ শোষণকাৰী মনোভাৱ দেখি অতীষ্ঠ হৈ পৰিছিল। সেয়েহে তেখেতে বৃটিছ শাসকৰ বিৰুদ্ধে গোপনে ষড়যন্ত্ৰ ৰচনা কৰিছিল। কিন্তু শেষত বৃটিছলৈ পতা জালত নিজেহে বন্দী হ'ব লগা হ'ল। অসমৰ জাতীয় জীৱনৰ ক্ৰমবিকাশৰ কথা চিন্তা কৰিয়েই দেৱানে জীৱনৰ প্ৰতিটো সোণালী মুহূৰ্ত মাতৃভূমিৰ নামতে উচৰ্গা কৰি গ'ল। পোন প্ৰথম বৃটিছ কোম্পানীৰ দেৱান হৈ অসমত চাহ বাগিছা পাতি, অসমৰ বুৰঞ্জী চৰ্চা কৰি আৰু সাংবাদিকতাৰ জৰিয়তে নতুন পুৰুষক নতুনৰ সোৱাদ দিওঁতা, ক্ষণজন্মা পুৰুষ মণিৰাম দত্ত বৰুৱাৰ বৰুৱাই শেষত অসম ৰাজ্যৰ স্বাধীনতাৰ বাবে সৰ্বভাৰতীয় পৰ্যায়ৰ সংগ্ৰামীসকলৰ সৈতেও একগোট হৈ এক তুমুল সংগ্ৰামত অৱতীৰ্ণ হৈছিল। গতিকে মণিৰামৰ জীৱনটোৱেই আছিল এক মহাসংগ্ৰামৰ জীৱন।

ইতিহাসৰ এক কাল সন্ধিক্ষণত জন্মগ্ৰহণ কৰি নানা প্ৰতিকূলতাৰ মাজত জাতীয় স্বাৰ্থৰ বাবে নিজকে আত্মবলিদান দিয়া মণিৰাম দেৱানে অসমবাসী ভাৰতীয়সকলৰ মনত স্বাধীনতাৰ যিকুৰা জুই জ্বলাই থৈ গ'ল, সেই জুইকুৰাই অসমীয়া মানুহক চিৰকালে অপকাৰী শত্ৰুৰ প্ৰতি মাৰবাস্কি থিয় হ'বলৈ প্ৰেৰণা যোগাই থাকিব। বৰলুইত যিমান দিনলৈকে ব'ব, সিমান দিনলৈকে মণিৰাম দেৱান অসমীয়াৰ মাজত জীয়াই থাকিব আৰু সিমান দিনলৈকে মণিৰাম দেৱানৰ আত্ম-বলিদানৰ কাহিনীয়ে অসমীয়া জাতিক অনুপ্রাণিত কৰি থাকিব।

এনে এগৰাকী অসম-প্ৰাণ মহাত্মাৰ স্মৃতিয়ে যাতে আমাৰ অকণ-অকণিহঁতকো স্বাধীনমনা, দূৰদৰ্শী, ঐতিহ্যপ্ৰেমী আৰু দেশপ্ৰেমী হ'বলৈ চিৰকালে শিক্ষা দিয়ে — এয়ে কামনা।